

סיום מסכת עירובין

•••••

לימוד לקוטי שיחות לעיונא:

הצעת הסוגיות, פענוחים, הערות, ומראי מקומות

•••••

לקו"ש חי"א בשלח שיחה ג'

סיום מס' עירובין

סיום מס' עירובין

לקו"ש חי"א בשלח שיחה ג'

משיחות כ' אב תשכ"ב

שיטת הראשונים ב"לא יכנס"

בפירוש דברי הת"ק "אפי' אמה אחת לא יכנס" מובא בראשונים ב' פירושים:

ח"ל המאירי¹:

"אפילו אמה אחת אל יכנס, וכן במקומו לא קנה שביתה, ואין לו אלא ארבע אמות. ויש מפרשים אותה בקונה שביתה, ואל יכנס פירושו מפני כשימדוד ממקום רגליו אלפים אמה, נמצא שתכלה מדתו חוץ לעיר".

היינו שיש ב' אופנים לבאר מ"ש הת"ק לא יכנס, או שפירוש הדברים הוא שיש לו רק ד' אמותיו ותו לא, מכיון שהוא לא קנה שביתה בשום מקום. או שפירוש הדברים הוא שאסור לו רק ליכנס לתוך העיר, אבל מכיון שהוא קנה שביתה במקומו יש לו אלפים אמה מהמקום שבו הוא נמצא².

וטעם הדבר להפירוש שלא קנה שביתה במקומו איתא ברע"ב (כאן פ"ד מי"א):

"דבמקומו לא קנה שביתה שהרי גילה דעתו שאינו רוצה לקנות שביתה במקומו, ובעיר לא קנה שביתה שיש בינו ובין העיר יותר מאלפים אמה, הילכך אין לו אלא ארבע אמות כדין מי שיצא מחוץ לתחום"³.

פירוש "מפני הטועין"

ברש"י (ד"ה מפני הטועין) איתא ב' פירושים במה שאמר ר"ש "שאינן המשוחות ממצין את המדות מפני הטועין". א' שקובעי התחום כשעושים סימן בסוף התחום בכוונה מקדמים את סימן התחום מכיון שיש אנשים שלפעמים אינם מכירים הסימן והולכים יותר רחוק מהסימן, וחוזרין ולא אדעתייהו⁴. ב' שמחדי התחום טועים במידתם, מפני שהחבל מתמעט ע"י אחיזתם, וקובעים סימן סוף התחום ט"ו אמות לפני מתחום האמיתית⁵.

ועד"ז הוא במאירי (שם) ח"ל:

"ר' שמעון אומר אפי' חמש עשרה אמה יכנס, שאין המשוחות ממצין את המדות. ר"ל, מודדי התחומין לעיירות, שעושים סימן גדול לסוף התחום, אין ממצין, ר"ל אין מצמצמין להציב הסימן בסוף האלפים, אלא כונסין אותם בתוך בתוך אלפים. מפני הטועים, ר"ל, מפני טועי המדה, והם המשוחות, וטועתם עולה לפעמים עד ט"ו אמות, שאין מודדין אלא בחבל של חמשים, ונמצא ארבעים חבלים לאלפים אמה, וכל חבל וחבל מתמעט שיעור שתי אחיזות, אחת בכל אחד משני ראשיו, ושיעור האחיזה הוא טפח וחצי אצבע של גודל, ונמצאו שמנים טפחים וארבעים אצבעות שהם עשרה טפחים, והרי בין הכל תשעים טפחים, שהם ט"ו אמה. ונמצא שהרבה תחומין יש מן התחום המצויין ולחוץ ט"ו אמה שהם מתחום זה. ויש מפרשים שחכמים תקנו להם

¹ועד"ז בראבי"ה עירובין סי' ת"ב.

²כן הוא ברמב"ם הל' שבת פכ"ז הי"א, וז"ל: "וכן מי שהחשיך חוץ לתחום המדינה אפילו אמה אחת, הרי זה לא יכנס לה, אלא מהלך ממקום שנכנס עליו השבת והוא עומד בו אלפים אמה בלבד".

³ועד"ז הוא ברבינו יהונתן (ד"ה מי שהחשיך): "מי שהחשיך לו חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס: כלומר, מי שהיה בא בדרך וחסכה לו, ואינו רחוק מסוף התחום אלא אמה אחת, לא שריגן לי' ליכנס. (ואפילו) אם אמר שביתתי בעיר, לא אמר כלום, שהרי הוא חוץ למקום שסיים יותר מאלפים אמה, ובמקומו נמי לא קני שביתה, שהרי גלה דעתו שאינו רוצה לקנות שביתה שם במקומו, ואין לו אלא ארבע אמות כדין מי שיצא חוץ לתחום". אלא שהוא מוסיף דאיירי דוקא כשאמר בפירוש שביתתי בעיר, דבזה גילה דעתו שאינו רוצה לקנות שביתה בהמקום שבו הוא נמצא. וראה תויו"ט כאן ד"ה מי שהחשיך.

⁴וכן הוא בתוס' רבינו פרץ (ביאורו הא'). ועד"ז בהמאירי המובא בסמוך.

⁵וכן הוא ברבינו יהונתן, תוס' רבינו פרץ (ביאורו הב'), ומאירי, ועוד.

כך מחשש המזלזלים בשבת, וכיון שזה אנוס הוא מקילין בו במי שהחשיך, אבל ביוצא לא אפי' בשוגג או באונס שלא חלקו בו חכמים.

האם "ט"ו אמה" הם בדיוק

והנה רש"י בפירושו הא' כותב דמ"ש ר"ש ש"אפי' ט"ו אמה יכנס" הוא, "לאו דוקא ט"ו אמה" (משא"כ בפירושו הב' "ל"א ולא שמעתי דדוקא ט"ו אמה נקט").

וכן הוא ברע"ב (כאן ד"ה עד ט"ו אמה):

"לאו דוקא דהוא הדין פחות או יותר מעט. ואית דמפרשי ט"ו דוקא, ולא ידעתי לישבו יפה".⁶

ומפרש בזה התויו"ט (כאן ד"ה הנ"ל):

"פירש הר"ב לאו דוקא. אלא כלומר לפי סברת האדם שיוכל לשער עד ט"ו אמה ולא יותר אבל אפשר לפחות ולשער שא"א שיטעו כל כך וזה לפי ענין המקום ההוא אם הוא מישור או שיש בו גאיות או הרים וכיוצא בזה".⁷

שיטת ר"ש במי שיוצא חוץ לתחום בשבת

והנה מ"ש המאירי בסוף דבריו, שר"ש מיקל רק במי שהחשיך, מכיון שהי' אנוס, משא"כ ביוצא חוץ לתחום, שנוי במחלוקת. ה"ל התוס' רי"ד (מהדו"ת):

"ור"ש נמי, עד כאן לא קא שרי, אלא במי שהחשיך דלא פשע במידי, אבל ביוצא מחוץ לתחום, כת"ק ס"ל דאפי' אמה אחת לא יכנס, כיון דפשע, ולא סמכין אמשיחות, ומש"ה לא פליג ברישא, כך מוכחת פשטא דמתני'. אבל בירושלמי גרסינן, הוון בעי מימר, מה דמר ר' אליעזר ביוצא הא במחשיך לא אשכח, תני היא הדה היא הדה. הוון בעי מימר, מה דמר ר' שמעון במחשיך הא ביוצא לא אשכח, תנא היא הדה היא הדה".

כלומר, דמפשטות סידור המשניות משמע שר"ש שחולק וס"ל שאפשר ליכנס עד ט"ו אמה, חולק רק במשנה זו המדברת במי שהחשיך חוץ לתחום ולא בהמשנה שלפני זה המדברת במי שיצא, דמזה משמע שר"ש מודה להת"ק במי שיצא דאפי' אמה אחת אין לו ליכנס⁸. וטעם החילוק הוא, שמי שהחשיך הוה אנוס, ולכן מקילין עליו ומתירין לו לסמוך אט"ו אמה דטועי המדה וליכנס, משא"כ מי שפשע ויצא חוץ מהתחום בשבת, אין מקילין עליו לסמוך אטועי המדה.

אמנם בירושלמי (עירובין סופ"ד) איתא בפירוש שר"ש חולק ומתיר ביצא כמו במחשיך ("היא הדה היא הדה"). וכן פסק הרשב"א בספרו עבודת הקודש (ש"ה סי"ג המצויין בב"י ריש ס' ת"ה):

"דברים אלו שאמרנו בשידוע שכיוונו מודדי התחום את המדה, אבל אם אינו יודע מן הסתם דנין את המודדין שכנסו הציון לתוך התחום חמש עשרה אמה, ולפיכך

⁶ועומד עליו התוס' יו"ט (דבסמוך), וז"ל: "ומה שכתב עוד ואית דמפרשי חמש עשרה דוקא ולא ידעתי לישבו יפה. לא ראה בזה דברי רש"י והר"ר יונתן שכתבו, וזה לשונם, אמרינן לקמן בפרק כיצד מעברין אין מודדין אלא בחבל של חמשים אמה ארבעים חבלים יש לאלפים וכל חבל וחבל מתמעט שתי אחיזות שזה תופס מכאן, וזה תופס מכאן, והאחיזה טפח וחצי אצבע, הרי פ' טפחים וארבעים אצבעות, העולין לעשר טפחים. הרי תשעים [טפחים] שהן ט"ו אמות, עכ"ל". וראה בית דוד ושושנים לדוד שם.

⁷ להעיר מפירוש המשניות להרמב"ם (כאן ד"ה ממצין את המדות) שמפרש, "ממצין את המדות, פירושו שאין המשוחות מדקדקים במדות להגיעם עד סוף התחום, אבל מודדין פחות מן השיעור הראוי ומחסרין מכל חבל וחבל מעט, מפני מה שאירע במקומות הנמוכים והגבוהים, ויגרעו מן האלפים אמה אמות להחמיר, לפיכך היה מתיר רבי שמעון להכנס".

⁸ אבל ראה לשון הזהב (על תוס' ד"ה כי), ושירי קרבן על הירושלמי כאן.

סיומ מס' עירובין

אפילו יצא שמונה עשרה אמה ועומד התשע עשרה יכנס, הי' עומד בתוך העשרים לא יכנס".

דין מי שיצא חוץ לתחום באונס

והנה מה דפשיטא לי' להמאירי שלא חילקו חכמים בדבר ואפי' מי שיצא חוץ לתחום באונס, ס"ל לר"ש שלא יכנס, מספקא לי' לרבינו יהונתן, ז"ל:

"וכיון שהיה זה אנוס שרינן לי' ליכנס ולא מחמירנן לי' כמו שאנו מחמירין למי שיוצא חוץ לתחום שהיה לו להזהר ולתת דעתו שלא יצא. ואפי' באנסוהו נכרים, י"ל דר"ש נמי היה מחמיר בו משום גזירה דמי שיצא לדעת, וי"ל שהיה מתיר לו ליכנס אם לא הוציאוהו אלא ארבע עשרה אמות".

ביאור האוקימתא דהגמרא

והנה בהאוקימתא הב' של הגמ' "ואב"א הא והא רבנן, ולא קשיא כאן באמצע כאן מן הצד", מפרש רש"י:

"הא והא רבנן: דמכשירין שא"א מבעוד יום דוחין, והא דקתני מתניתין קושרה, כשנפסקה באמצעות, שאילמלי עונבה לא תשמע קולה, והא דקתני עונבה, כשנפסקה בראשיה, שאין צריכה שם חיזוק כל כך וסגי ליה בעניבה".

כלומר, דרש"י מפרש דשתיהן (המשנה והברייתא) ס"ל דמכשירי מצוה דוחין את השבת, (וכמו שפירש במתני', "מכשירי מצוה . . דוחה את השבת ואף על גב דקשר אב מלאכה היא"), והא דאיתא בברייתא ד"לא היה קושרה אלא עונבה", הוא מפני דמיירי שם כשנפסקה בצד שאין צורך בקשירה.

אמנם רבינו יהונתן (שם ד"ה קושרין) פירש באופן אחר, ח"ל:

"קושרין נימא במקדש וכו': כלומר, נימת כנור של שיר הלויים לקרבן אם נפסקה בשבת, ובגמרא מפרש טעמא דקסבר מכשירי מצוה שלא היה יכול לעשותן מאתמול דהא היום נפסקה דוחה את השבת, ואף על גב דקשר אב מלאכה מוקמינן לה בגמרא שקושרה באמצע, כלומר שנפסקה שאמצעיתה, וכשקושרה שם אינה של קיימא, שהרי מעכב השמעת קול הניגון, ואינו עושה כי אם לפי שעה עד מוצאי שבת, אבל מן הצד סמוך ליתדות, אסור לקושרה, דהוי קשר של קיימא".

וכמו"כ פי' הרע"ב (כאן משנה י"ג ד"ה קושרין נימא):

"קושרין נימא: נימת כנור של שיר הלויים שנפסקה בשבת, דקסבר מכשירי מצוה שלא יכול לעשותם מאתמול דהא היום נפסקה דוחין את השבת. ודוקא כשנפסקה באמצע שאינו קושרה אלא לפי שעה, אבל סמוך ליתדות דהוי קשר של קיימא אסור".

היינו דרבינו יהונתן והרע"ב לומדים דהן המשנה והן הברייתא אינם מתירים לעשות אב מלאכה בשבת, ולכן הברייתא דמתיר רק עניבה אתי שפיר. וטעם דמתני' מתיר לקושרה הוא, דמיירי כשקושרה באמצע, דאז אין הקשר קשר של קיימא, מכיון שמעכב השמעת קול הניגון⁹.

⁹ וראה תוי"ט (כאן ד"ה הנ"ל) שמקשה על פי' הרע"ב ורבינו יהונתן, דאם ס"ל דמכשירי מצוה דוחה שבת מדוע מותר רק כשאינו אב מלאכה, בקשר שאינה של קיימא, וז"ל:

"קושרין נימא במקדש: פי' הר"ב דקסבר מכשירי מצוה כו', ודוקא שנפסק באמצע כו', אבל כו' דהוי קשר של קיימא, אסור. וכן כתב הר"ר יונתן. ותמיהני דכיון דס"ל דמכשירי מצוה שא"א לעשותן מע"ש דוחין, מה לי שאינו של קיימא מה לי של קיימא, דכיון דאדחיה אדחיה, דהא הכי איתא לר"א דס"ל הכי כדאיתא בשבת פי"ט. וכ"ש למ"ש הר"ר יונתן דקסבר האי תנא עיקר שירה בכלי.

ורש"י מפרש במשנה דקושרין ואע"פ דקשר אב מלאכה היא, ורש"י ס"ל עיקר שירה בכלי כמו שאוכיח בר"פ בתרא דקידושין [ועי' במשנה דלקמן לתרין מהכא אדלעיל ואדלקמן], והא דמפליגין בגמ' בין באמצע למן הצד מפרש רש"י, באמצע כשנפסקה באמצע קושרה שאלמלא עונבה לא תשמע קולה, וכשנפסקה מן הצד דשם אינה צריכה חזוק כל כך עונבה, ועי' בסוף פירקין.

ומדברי הרמב"ם בפ"י מה"ש נראה דס"ל דמיירי דקשר שאינו של קיימא, דסמיך להך מתניתין דהכא לההוא דסוף מסכת שבת דמדבריהם למדנו וכו' שקושרין ובאינו של קיימא. ונראה דלטעמיה אזיל דס"ל אין עיקר שירה אלא בפה, כדפסק בפ"ג מהלכות כלי המקדש. וכן משמע דעת הר"ב במשנה ד' פ"ב דערכין ועי' ברפ"ה דסוכה. ומפירוש הר"ב דהכא שמענו ודאי דס"ל נמי דלא הותר קשר שאינו של קיימא שלא במקום מצוה. ואפי' לדברי רש"י למדנו דס"ל דלא הותר וכו' דהא מן הצד דעונבו משמע נמי דלא הותר אלא במקדש, דאמקדש תנא לה בברייתא. מסייעין למ"ש בסוף מסכת שבת דלכ"ע לא הותרה קשירה שאינו של קיימא שלא לדבר מצוה".

וראה גם בשו"ת פנים מאירות (כרך א' ח"ב סי' פ"ו), שמקשה על הרע"ב ור' יהונתן, ומבאר דבריהם ודברי רש"י באופן אחר, עיי"ש.

ביאור סברת המחלקות דרבי יוחנן בן ברוקה ורבי יהודה

הנה בספר לקח טוב (להר"י ענגל) סי' ט"ו איתא:

"הר"ן בפרק בתרא דיומא כ' דמוטב לשחוט עבור מסוכן בשבת מלהאכילו נבילה, אע"ג דשחיטה איסור סקילה, ונבילה איסור לאו, משום דבאכילות נבילה יעבור על כל כזית וכזית, משא"כ השחיטה שהיא רק עבירה אחת, וע"כ ריבוי הכמותי דלאוין מכריע את החומר האיכותי דסקילה, עכת"ד ז"ל והם נודעים, והנני להעיר בסברא זאת מאיזהו מקומן בעזה"י, והם וכו".

וממשיך בכלל הנ"ל לחקור מכו"כ מקומות איזה מהם מכריע, ובסי' ט"ז ממשיך:

"בכלל הקודם ביארנו אי ריבוי הכמות מכריע את האיכות, ופה אבאר בעזה"י אי ריבוי הזמן מכריע את האיכות, היינו אם יש איסור חמור ויש איסור אחר קל ממנו, אלא דיש לו מעלה על החמור בענין הזמן, שהאיסור החמור אין שוהה כל כך זמן כמו האיסור הקל, הי מינייהו חשוב חמור טפי.

והנה הך דמנחות (מט, א) וזבחים (צ, ב) דבעי תדיר ומקודש הי מינייהו עדיף, לכאורה הוא הספק שלנו, דמקודש יש לו מעלה איכותית עצמותית, ותדיר יש לו מעלת ריבוי הזמן שנוהג בזמנים מרובים יותר מן המקודש שאינו תדיר כמוהו. ואם כי בכלל הקודם הבאתי הך איבעיא לענין ריבוי הכמות אי מכריע את האיכות עש"ה, עכ"ז גם כדברינו פה י"ל דלא חשוב שם ריבוי הכמות ריבוי הזמן, ובכלל הקודם בעצמו נסתפקנו בזה. והנה מלבד הך איבעיא יש לי להעיר עוד בענין זה אי ריבוי הזמן מכריע וכו' מאיזהו מקומן בעזה"י והם וכו".

ובסעי' ז שם:

והנה בכלל הקודם ביארנו אי ריבוי הכמות מכריע וכו' וכאן ביארנו אי ריבוי הזמן מכריע וכו', והנה צריך לדעת עוד בב' הנושאים האלה, דהיינו ריבוי הכמות וריבוי הזמן הי מינייהו עדיף. וכעת אין על זכרוני בזה אלא הך דעירובין ק"ד, ב במשנה שרץ שנמצא במקדש כהן מוציאו בהמינו (באבנטו) שלא לשהות את הטומאה (דעד שיחזור להביא צבת של עץ שהיא פשוטי כלי עץ שאינה מקבלת טומאה ויוציאו בו, הרי תשהה הטומאה בינתיים במקדש, וע"כ מוטב שיטמא האבנט ויוציאו מיד מלשהות הטומאה במקדש), ר' יהודה אומר, בצבת של עץ, שלא לרבות את הטומאה (לטמא גם האבנט, ונוח לו להשהותה שם ולחזור אחרי הצבת מלרבות הטומאה), ועש"ה בגמ' דמר סבר שהויי טומאה עדיף, ומר סבר אפויי טומאה עדיף, ומבואר דנחלקו בריבוי החפצים (דהיינו ריבוי הכמות), וריבוי הזמן, הי מינייהו עדיף".

היינו שהוא מפרש שריב"ב ור"י פליגי כאן במה מכריע ריבוי "זמן הטומאה" או ריבוי "כמות הטומאה".

הוספת הירושלמי בסברת רבי יוחנן בן ברוקה ורבי יהודה

הגמרא אומרת שריב"ב ור"י חולקים האם "שהויי טומאה עדיף" או "אפויי טומאה עדיף". אמנם בתלמוד ירושלמי (עירובין פ"י ה"ד) איתא:

"אמר לו ר' יוחנן בן ברוקה לא נמצאת משהא בטומא, אמר לו, לא נמצאת מרבה בטומאה, אמר לו מוטב לעבור על מצות לא תעשה שלא באת לידו, ממצות לא תעשה שבאת לפניו".

ובפני משה שם מפרש:

"אמר לו ר' יהודה לא נמצאת וכו' אמר לו מוטב וכו': כלומר, שחזר רבי יהודה והוסיף עוד בטעם, שמוטב לעבור על מצות לא תעשה שלא באת לידו לעבור עליה, כגון הכא דשהויי טומאה ממילא הוא דהויא, ואיהו לא עביד מידי, מלעבור על מצות לא תעשה שבאת לפניו ועבר עלה בידיים שמרבה את הטומאה, והכי מתפרשא כל הני א"ל בתרא דלקמן".

כלומר, שהא דר"ש ס"ל שמוטב להשהות הטומאה, אינו רק מפני דס"ל ד"שהויי טומאה עדיף", אלא גם מפני דשהויי טומאה הוא ענין דשב ועל תעשה, משא"כ לטמא האבנט הוא ענין של קום ועשה, וס"ל דשב ואל תעשה עדיף.

ביאור דברי רבי שמעון

בביאור הא דאמר ר"ש "מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך שלא התירו לך אלא משום שבות", (דמפרש הגמ' דקאי על ב' פלוגתות דאיכא בין ר"ש ותנא דמתני'), איתא ברש"י (ד"ה קושרה):

"והכי קאמר רבי שמעון לתנא קמא, אע"פ שהקלתי במחשיך חוץ לתחום, מחמיר אני בנימת כנור, דהתם משלך נתנו לך אבל כאן לא התירו אלא שבות".

היינו שרש"י מפרש כאן מימרא דר"ש שהוא **מחלק** בין הא דמחשיך חוץ לתחום וקשירת נימת הכנור, דבמחשיך חוץ לתחום אפשר להקל מכיון ד"משלך נתנו לך", משא"כ קשירת הכינור.

אמנם בתוס' (ד"ה אמר ר"ש יכנס) איתא:

"אמר ר' שמעון יכנס: והכי קאמר ליה רבי שמעון לתנא קמא, אע"פ שמיקל אני במחשיך חוץ לתחום, מחמיר אני בנימת הכנור, דהתם לאו קולא הוא אלא משלך נתנו לך, וגם כאן לא נתנו לך אלא משלך דהיינו עניבה דהוה דבר המותר".

ועד"ז הוא בפיה"מ להרמב"ם (כאן):

"ור"ש סבר כי מי שנפסק לו יתר במקדש, שלא יקשרנו כמו שזכרנו במה שקדם, אבל קושר קצתו על קצתו בעניבה בלבד. ועוד קדם לך מדבריו בפרק הרביעי מזאת המסכת, כי מי שיצא חוץ לתחום אפילו חמש עשרה אמה יכנס, שאין המשוחות ממצין את המדות, ודבר על שני המשפטים כמו שהוא סובר ואמר כי זה שאמרנו יכנס אפילו יצא מן התחום חמש עשרה אמה, אינו מפני שיש לאדם חוץ לתחום אפילו אצבע אחד, אבל נתנו לך אלו חמש עשרה אמה לפי שהם שלך ומכלל תחום שלך, שאין המשוחות ממצין את המדות, וכמו כן זה שהתרנו לך שתקשור היתר בעניבה התרנו לך דבר שהוא משום שבות, שהם עצמם אסרו זה הדבר, וכן הקשורה בעניבה מדרבנן היא אסורה".

היינו שהם מפרשים דברי ר"ש "משלך נתנו לך" קאי על שני הדינים, שהטעם שמקילים ומתירים עניבה הוא ג"כ מפני דמשלך נתנו לך¹⁰.

¹⁰אף שחילוק עיקרי ביניהם, דלתוס' הפי' "משלך נתנו לך" הוא שמותר לגמרי, משא"כ לפיה"מ שעניבה הוה שבות. ועיין בסמוך השיטות בזה.

האם עניבה יש משום שבות

והנה מפירוש התוס' (ד"ה אמר ר"ש יכנס) מובן דאין שום איסור בעניבה בשבת ("עניבה דהוה דבר המותר לגמרי"). אבל מדברי רש"י (ד"ה קושרה) נראה¹¹ דהטעם שהתירו עניבה הוא משום דאינו אלא שבות.

וכן הוא מפורש בהרע"ב (כאן ד"ה ר"ש אמר במקום שהתירו לך חכמים וכו'):

"אבל לקשור נימא במקדש שלא התירו במקדש אלא איסור שבות לא חיובא דאורייתא, אני מחמיר ואומר דדוקא עניבה שיש בה איסור שבות התירו".

והנה הרש"ש (קג, א ברש"י ד"ה הא והא רבנן) מביא דברי הרע"ב ומשמעות רש"י, ומקשה, ח"ל:

"ותמוה טובא דבשבת (ק"ג) משמע דמותר לכתחילה, וכ"פ בשו"ע שי"ז. (ולפמש"כ המ"א שם ס"ק ט"ו בשם ש"ג, א"ש קצת)".

ח"ל השו"ע שם ס"ו:

"עניבה מותר דלאו קשר הוא הגה: ואפי' אם עושה קשר אחד למטה נוהגין בו היתר. (אגור)".

ובמ"א¹² שם ס"ק ט"ו:

"ובמרדכי כ' בזה לאיסור, וכ"מ בגמ', אא"כ עשה ב' עניבות זע"ז. ובש"ג כתב, דדוקא כשעשוי להתיר בו ביום שרי לעשות קשר למטה דאינו מעשה אומן, אבל אם הוא לקיימא אסור לעשות קשר למטה, אלא עניבה ע"כ, ועס"א. וכן יש לנהוג, ועיין בעירובין דף צ"ז".

אמנם רבינו יהונתן (כאן ד"ה ר"ש אומר וכו') מפרש באופן אחר, והוא דיסור שבות בעניבה, אבל לא מטעם קושר, ח"ל:

"וקאמר לי' ר"ש דלא התירו לו במקדש אלא דבר שאין בו כי אם שבות במדינה, דהיינו עניבת הנימא שהוא שבות במדינה הואיל ואינו צריך לה כלל".

קשירה דאתי לידי חיוב חטאת

והנה במ"ש הגמרא בטעמא דר"ש דאינו מתיר קשירה בנימת הכינור, ד"קשירה דאתי לידי חיוב חטאת, לא שרו לה רבנן, רש"י מפרש:

"קשירה דאתי לידי חיוב חטאת: במדינה גזרה שמא יקשור קשר של קיימא"

והנה במהרש"א (ד"ה בפרש"י ד"ה קשירה) איתא:

"למאי דאוקמינן פלוגתייהו לעיל בהא והא באמצע ומר סבר גזרינן אמצע משום מן הצד, ומר סבר לא גזרינן, איכא לפרושי נמי הכא, עניבה לא אתי לידי חיוב חטאת אפי' מן הצד, לא גזרו, קשירה דאתי לידי חיוב חטאת במן הצד, גזרו בה, כפרש"י

¹¹ אבל המהרש"א (בפרש"י ד"ה קושרה כו') מפרש דברי רש"י כתוס' וז"ל: "עניבה דנימת כינור אפי' שבות לא הוי, דדבר המותר הוא כמ"ש התוס', אלא דר"ל כאן בכל הנך דקתני לעיל דשרינן במקדש, לא התירו אלא משום שבות, משא"כ קשירה דנימת כנור דשרי ת"ק דהוי אב מלאכה". היינו דמפרש מ"ש רש"י דלא התירו אלא משום שבות על שאר ענינים המנויים בהמשניות דלעיל.

אבל ראה רש"ש (קג, א ברש"י ד"ה הא והא רבנן): "וכתב התניו"ט דמשמע דגם זה לא הותר אלא במקדש כו', וכן בס"פ קרי הרע"ב להדיא לעניבה איסור שבות, וכ"מ שם לשון רש"י, כי דברי המהרש"א בכוונתו דחוקים".

¹² ועד"ז בט"ו סק"ז.

לעיל. אלא למאי דמוקמי' מעיקרא פלוגתייהו דלא פליג בהכי משמע ליה לפרושי לר"ש דאוסר קשירה, היינו משום גזירה במדינה דאתי לידי חיוב חטאת, ולא ניחא לי' לפרש דאוסר קשירה משום דסבר דמכשירי מצוה אין דוחין שבת, דא"כ הווי פליגי רבנן ור"ש בפלוגתא דרבנן ור"א, ודו"ק".

היינו שהמרש"א מסביר שרש"י מפרש סוגיין כאוקמתא הא' של הגמ' דלעיל, דהמחלוקת בין המשנה והברייתא היא המחלוקת של רבנן ור"ש. אלא שרש"י לא רצה לפרש שסברת המחלוקת היא אם מכשירי מצוה דוחין שבת, דאז מחלקותם הוה אותה מחלוקת דרבנן ור"א, ולכן פי' דשתיהם סוברים דמכשירי מצוה דוחין רק שר"ש סובר שגזרין שלא לעשות קשר אטו קשר במדינה.

ומוסיף המהרש"א שבאמת הי' רש"י יכול לפרש סוגיין כאוקמתא הג' דלעיל שמחלקותם היא אם גזרין אמצע אטו מן הצד, ופי' דברי הגמ' קשירה דאתי לידי חיוב חטאת, אינה דאתי לידי חיוב חטאת אם עושה קשר במדינה, אלא דאתי לידי חיוב חטאת אם עושה קשר בצד, מכיון דשם אין צורך בקשר (ועניבה מספיקה).

והנה רבינו יהונתן מפרש סוגיין לשיטתו בהסברת מתני' דלעיל, וז"ל:

"ובאותו עניבה אי אפשר שיבא לידי חיוב חטאת, דעניבה אינה קשר של קיימא כלל, אבל קשירה, דאיפשר שיבא לידי חיוב חטאת אפילו באמצע כנור דזימנין דשביק לה התם זמן ארוך, והוי קשר של קיימא, לא התירו אפילו במקדש, דגזור רבנן על כל קשירה אע"ג דלא שביק לה אטו היכא דשביק לה".

היינו שאיירי בקשר שאינו של קיימא והגזירה היא דלמא ישכח וישאר הקשר לזמן ארוך ונמצא דאתי לידי חיוב חטאת.

מהו הקשר של דברי ר"ש למתני' דשרץ שנמצא במקדש

והנה לכאורה קשה מדוע באה דברי ר"ש כאן אחר המשנה דשרץ שנמצא במקדש, לכאורה מקומו הוא לעיל בהמשך להמשנה דקושרין נימת הכנור במקדש.

והנה תוס' (כאן ד"ה אמר ר"ש יכנס) מתרץ:

"והא דנטר עד הכא, משום דבעי לאסוקי מילי דבמקדש אבל לא במדינה".

אבל ראה מהרש"א (כאן ד"ה בא"ד והא דנטר וכו'), וז"ל:

"ר"ל והא דנטר ר"ש עד הכא ולא פליג לעיל גבי קשירת נימא את"ק דשרי, וקאמרי משום דבעי לאסוקי כל הני מילי דתני במשנה דשרינן במקדש ולא במדינה, ועיקר מלתא אתא לאשמועינן במסכת עירובין דאיירי כולה באיסור דרבנן דכל הני נמי במדינה איסור דרבנן אית להו, ומשום דר"ש לא פליג אלא אמקדש לא בעי לאפסוקי בכל הני איסורי דרבנן דכ"ע מודו בהו במדינה ונטר עד הכא לאשמועינן דפליג ר"ש אקשירת נימא במקדש ואוסר.

וכל זה הוא דחוק לומר דמשום כך נטר עד הכא שלא הוזכר כלל מפורש פלוגתא דר"ש בקשירת נימא בשום משנה, ולעיל נמי פליג ר' יהודה את"ק במילי דמקדש לחוד ולא נטר עד הכא.

ולכך נראה לדקדק מלשון דכ"מ שאמר ר"ש דכללא אתא ר"ש לאשמועינן ולכך הא דנטר במלתא דר"ש עד הכא שהוא סוף מסכת עירובין ונתן כלל בכל דיני מסכת עירובין שהקילו בהם בכמה מקומות לצורך מצוה ושאר צרכים, ומשום דהם אמרו לאסור והם אמרו להתיר, דכל דיני עירובין אינן אלא מדרבנן כדאמרינן בפרק עושין

סיום מסי עירובין

פסין דשלמה גזר עליהן, ואח"כ חכמי כל דור ודור, ולכך ניתן רשות לחכמים להקל בהן לפי הצורך. וז"ש כל מקום שהתירו חכמים להקל בדיני עירובין היינו משום דמשלך מה שאסרת ניתן לך להקל בו, משא"כ באיסורי דאורייתא שלא ניתן רשות לחכמים להקל בהן וכו'".

סוגיא ב: דחיית איסור מזרבנן משום עונג שבת

והנה ישנו מחלוקת הפוסקים בפירוש דברי הטור בנוגע לזה:

בטור סי' ש"א (סעי' א-ב) איתא:

"כתיב אם תשיב משבת רגלך, ודרשו חז"ל שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול, ע"כ אין לו לאדם לרוץ בשבת כדרך שעושה בחול, אבל אם רץ לדבר מצוה כגון לבה"כ או כיוצא בו מותר. כתוב בספר המצות, בחורים המתענגים בקפיצתם ובמרוצתם מותר, וכן לראות כל דבר שמתענגים בו מותר לראותו."

והנה הב"ח (שם סק"ג) מפרש דבריו, ח"ל:

"כתב בס"ה בחורים וכו': כך הוא לשון הסמ"ק בסוף סימן ר"פ, וכן אל ידלג ואל ירוץ בשביל חפציו להרויח, אבל לדבר מצוה מותר, ונ"ל, כי בחורים המתענגים בריצתם ובקפיצתם, מותר, שאינם רצים להרויח, וכן לראות כל דבר שמתענגים בו לראותו, עכ"ל, כלומר, וכן מותר להם לרוץ או לדלג כדי לראותו, כיון שאינו רץ אלא להתענג בראיתו, דמקיים מצוה בריצה ובדילוג זה, כיון שאינו עושה להרויח, דאז ודאי אסור דה"ל הלוכו של חול".

והט"ז (שם סק"א) חולק על חותנו בפירוש דברי הסמ"ק (ועפ"ז מתרץ קושיית הב"י על לשונו). והוא על לשון השולחן ערוך (שם ס"ב) "וכן לראות כל דבר שמתענגים בו", ח"ל:

וכן לראות כל דבר שמתענגין בו: בטור סיים אחר זה מותר לראותו, וכתב ב"י שזהו יתור ל', דהא כבר כתב וכן לראותו כו', ובסמ"ק אין אלו ב' תיבות עכ"ל. ול"נ, דגם נוסחת הטור בסמ"ק היה כמו לפני הב"י, אלא דהוסיף בכונה אלו ב' תיבות, דלא נטעה לומר דהסמ"ק שכתב היתר למרוצה וקפיצה בשביל לראות אחר כך דבר המתענג, בזה אינו מותר באמת, דזה דומה למ"ש ב"י כאן בשם התוספתא, אין רצין בשבת כדי להתעמל, אבל מטייל הוא כדרכו אפי' כל היום כולו עכ"ל, והא ודאי שיש לו נחת רוח במה שמתעמל, דאטו בשופטני שרץ בחנם ועל מה רץ, אלא ודאי שיגיע לו מזה ענג לאיזה דבר, כגון שיהא תאב לאכילה אחר העימול, ואפי' הכי אסור, והטעם דבאותה שעה שהוא רץ אין לו תענוג, לא שרינן ליה מחמת התענוג שימשוך אה"כ, משא"כ בקפיצת הבחור שהתענוג לו בשעה שרץ וקופץ, וא"כ גם ברץ לראות כאן, לא הותרה לו הריצה וקפיצה אלא הכונה להתיר ראייה לחוד, דה"א דיש איסור בראיה זו, שכ' הטור ססי' ש"ו דהרהר בעסקיו מותר ומ"מ משום עונג שבת מצוה שלא יחשוב בהם כלל כו' עכ"ל, ומביא ב"י בשם רבינו יונה דשמא מתוך הרהור בא טרדת הלב כו', וכן אנו אומרים מנוחת שלום ושלוה והשקט, ובטח מנוחה שלימה שאתה רוצה בה עכ"ל, ע"כ ה"א דג"ז אינה מנוחה שהקב"ה רוצה בה שיראה ויהרהר בשבת בדברים חצוני', קמ"ל דכיון דענג הוא לו שרי, וזה ענג שבת, זו הנלע"ד בל' יתור של רבינו הטור לפרש דברי הסמ"ק שלא נטעה לומר דקאי על ריצה וקפיצה, אלא אראיה בלבד והליכה בנחת, וסמכו כאן לפי שבשניהם הטעם משום ענג שלו בבחורים בקפיצה ובסיפ' בראיה לחוד כנלע"ד נכון".

כלומר, שהט"ז אינו מפרש סוף דברי הסמ"ק "וכן לראות כל דבר שמתענגים בו", שמותר לרוץ בכדי לראות דבר שמתענגים בו, אלא שמותר עצם הראי' בהדבר, אבל באמת אסור לרוץ לראותו. והטעם שה"א שאסור לראות דבר שמתענגים בו הוא מפני דהוה הרהור בעסקיו שיכול לבוא לידי טרדה וכו', ההיפך דעונג שבת.

ועד"ז (שאינו מדבר שמותר לרוץ לראות דבר שמתענגים בו) מפרש המג"א (שם סק"ד), ח"ל:

"וכן לראות: פי' אף על פי שאסור לראות דיוקנאות, כמ"ש סי' ש"ז סט"ו¹³, מ"מ אם הראי' עונג לו, מותר לראות. והב"ח פי' דמותר לרוץ כדי לראות דבר עונג".

שיטת אדה"ז בדהייית איסור דרבנן משום עונג שבת

והנה בשו"ע רבינו הזקן (שם בקו"א ס"ב) איתא:

לרוץ כדי לראות כו': מה שכתב הט"ז תמוה מאד, דאף בלא ענג אין איסור כלל מדינא לראות ולהרהר בדברים חיצונים, שאפילו בפיו מותר לחשב חשבונות של מלך, רק שלא ירבה בהם, כמ"ש המגיד משנה, פ"ג. והרב רבינו יונה לא אסר אלא בעסקיו כשיש לו טרדות לב ונדנדוד דאגה. והטור הוסיף דמצוה שלא להרהר כלל בעסקיו אע"פ שאין איסור מן הדין (עיין סי' רמ"ט שיש מצוה להמנע מדבר שאין בו איסור מדינא) ע"ש.

ומה שכתב המג"א צ"ע היכי מיירי, אי בדיוקנא עצמה, ממה נפשך, אי ס"ל דאף בחול אסור, א"כ משום ענג שבת מי שריא איסורא דאל תפנו אל האלילים שמדרבנן, אין זה מענג אלא מנאץ, ואי ס"ל כתוס' ורא"ש, דבחול שרי, א"כ אף בשבת מנ"ל לאסור. ואף אם תמצי לומר לאסור כמו בכתב שתחתיה, וכן אם תמצי לומר דמיירי בכתב שתחתיה ג"כ, צע"ג היכי שרי משום עונג שבת גזרה דשמא יקרא בשטרי הדיוטות כדפרש"י ורא"ש. עיין שם ברא"ש דאיסור שטרי הדיוטות הוא ממצוא חפצך, דמהתם נפקא לן ג"כ איסור מקח וממכר כמ"ש התוס' ורא"ש פט"ו, וא"כ נשרי נמי מקח וממכר לצורך ענג שבת כשאי אפשר לקנות בדרך היתר בהקפה, וח"ו ישתקע הדבר, שלא התירו משום ענג אלא דברים שאיסורם הוא משום דרך חול, כגון שלא יהא דיבורך (עיין סי' ש"ז ס"א בהג"ה) והילוכך בשבת כבחול, דכשמתענג בהם יש כאן ענין ענג שבת ולא דרך חול, אבל שאר כל האיסורים היוצאים מפסוק זה אם תשיב כו' אפילו הגזרות שגזרו חכמים בשבילם לסייג פשיטא דלא דחינן להו משום מצות ענג שהיא מצוה הבאה בעבירה, וכל שכן להרמב"ם דס"ל בשטרי הדיוטות שמא ימחוק, עיין ט"ז סי' ש"ז דאסור אף בכתב שתחת הצורה אף אם מתענג כי שמא יבא לקרות בשטרי הדיוטות ולמחוק. הילכך מחוורתא כפשט לשון הסמ"ק וכמ"ש הב"י (וב"ח) ואליה רבה".

היינו שרבינו הזקן חולק על הט"ז והמג"א בפירוש דברי הסמ"ק, על הט"ז מפני שאין ה"א לאסור סתם לראות דברים חיצונים, ועל המג"א ממה נפשך, אם הוא מדבר על האיסור של אל תפנו על האלילים אז מכיון שזה אסור בחול צ"ל אסור גם בשבת, דאין זה עונג שבת, ואם זה מותר בחול מה ה' ה"א לאסור. ואם נאמר שהטעם לאסור הוא מצד הכתב שתחת הדיוקנא, הרי יש כאן איסור של ממוצא חפצך ואין מתירים שום שבות וגזירה מדרבנן משום עונג שבת, רק ענין שהוא מטעם הילוכך בחול אז כשעושים אותו בשביל עונג שבת, אין זה דרך חול.

דברי הפרי מגדים

והנה יש להעיר על דברי אדה"ז הנ"ל מדברי הפרי מגדים. והוא בסי' רס"ד על דברי הט"ז (סק"א) שמפרש טעם הדין (המובא בשו"ע שם ס"א) שאסור להשתמש בפתלים ושמנים שאין האור נאחז בהם יפה.

ח"ל הט"ז (סק"א):

¹³ז"ל השו"ע שם: "כותל או וילון שיש בו צורות חיות משונות או דיוקנאות של בני אדם של מעשים כגון מלחמות דוד וגלית וכותבים זו צורת פלוני וזה דיוקן פלוני אסור לקרות בשבת".

"מדבר שאין האור נאחז בו: הטעם בפסול בפתילות ושמינים שאין מאירין יפה, וחיישי' שמא יטה הכלי שיבוא השמן שבתוכו אל הפתילה וידלוק יפה".

ומביא הפרי מגדים עוד טעם מפירוש המשניות להרמב"ם (שבת פ"ב מ"א):

"וטעם איסור ההדלקה באלו הפתילות הוא לפי שהאש אינו אוחד בהן וכמו כן אלו השמינים אינם נמשכים אחר הפתילה המשכה יפה ובכך יהיה אור הנר חלוש וחשוך ויניחנו ויצא וזה אסור לפי שהעיקר אצלנו הדלקת נר בשבת מצוה".

וממשיך הפרי מגדים לפלפל בכמה נפק"מ בין ב' הטעמים (אם הטעם הוא מפני שאם אינו מאיר יפה שמא יטה הנר בשבת או שיה' אור חלוש ויניחנו ויצא), ח"ל:

"אם אין לו רק פסול, ליטה אסור, ולשמא יצא אין ספק מוציא מידי וודאי . . ואני מסופק קצת, אם אין לו כשר, מהו להדליק פסול, דשמא יטה גזירה, ומ"מ הדלקת נר חובה, ואתי קום ועשה דרבנן ודחי לה לשב ועל תעשה בדרבנן, כמו דדחי לה בדין תורה. ומיהו י"ל כה"ג לאו מצוה כלל. אלא למ"ש הצמח צדק בסימן כ"ח דכבוד שבת דין תורה הוא, וכן עונג וקראת לשבת עונג וכו', והדלקת הנר מכלל הכבוד והעונג הוא, כמ"ש הרמב"ם ז"ל פרק ה' ופרק ל' מהלכות שבת, הביאו התוס' שבת בסימן רס"ג אות א', וא"כ י"ל דחי לה דין תורה לדרבנן בעידנא (עיין מג"א סי' תמ"ו אות ב'). ומיהו בסימן רמ"ב כתבנו דלאו דין תורה הוא אלא דברי קבלה, ובמקום אחר כתבנו מזה לענין הלבשת ערומים, דהוה דין תורה, אין מקומו פה. ועיין לבוש סי' רס"ג סעיף ד', במ"ש ואפילו הם דרבנן¹⁴, א"כ י"ל דברי קבלה נמי דוחין ללאו דדברי סופרים, באין לו אחר כי אם פסול, ויראה לאסור".

היינו דס"ל שיש סברא חזקה לומר שעונג שבת ידחה שבות וגזירה דרבנן, דלהדיעות¹⁵ דעונג שבת הוא מדאורייתא, ודאי המצוה מן התורה של עונג שבת צריך לדחות דין דרבנן. ואפ"ל אם עונג שבת הוא רק מדרבנן, י"ל כשם שמדאורייתא עשה דוחה לא תעשה, יש לומר כן גם במדרבנן. (ומה שמסיים בפועל בנידון זה (דהדלקת נרות בשמינים ופתילות הפסולות להדלקה) לאסור, נראה דהוא מפני שי"ל שכל תקנת חכמים דהדלקת נרות הוא רק בשמינים ופתילות כשרות).

¹⁴ וז"ל הלבוש שם: "וכשידליק חייב לברך עליו כמו שמברכין על כל המצות ואפילו הם דרבנן".

¹⁵ וכמ"ש אדה"ז בשולחן ריש סי' רמ"ב: "שני דברים נתפרשו בשבת על ידי הנביאים, והם כבוד ועונג, שנאמר וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד, ועקרן מן התורה שהשבת הוא בכלל מקראי קדש שנאמר וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש וגו', ומקרא קודש פרשו חכמים לקדשו ולכבדו בכסות נקי' ולענגו בענג אכילה ושת'. ויש אומרים שמקרא קדש הוא לקדשו באסור עשית מלאכה, אבל הכבוד בשבת ויום טוב, והענג בשבת הן מדברי סופרים, (אבל הענג והשמחה ביו"ט במאכל ומשתה הוא מן התורה כמו שיתבאר בסי' תקכ"ט). ומ"מ צריך להזהר בהם מאד שחמוריים דברי סופרים יותר מדברי תורה, וכל המענג את השבת שכתרו מפורש בקבלה, אז תתענג על ה' וגו', ובדברי חז"ל שמוחלין לו על כל עונותיו ונצל מדינה של גיהנם".

ב ש ל ח ג *

לך אלא משום שבות". ומבואר בגמ' שר"ש מפרש בזה טעמן של ב' הלכות: מקום שהתירו לך חכמים מש"לך נתנו לך" קאי על הדין הנ"ל דמי שהחשיך חוץ לתחום כו' ר"ש אומר אפילו חמש עשרה אמות יכנס וע"ז הוא מסביר כאן שמכיון שזהו "שלך", "שכבר הוא בתוך תחומי" — נתנו לך", "יכנס", היינו דכל זמן שהוא נמצא בתוך ט"ו אמות הרי הוא עדיין בתוך התחום, ולכן התירו לו לייכנס.

והמשך שאומר "שלא התירו לך אלא משום שבות קאי על דין אחר המפורש במשנה דלעיל שם פ"י: "קושרין נימא במקדש אבל לא במדינה ואם בתחלה כאן וכאן אסור" — וע"ז פליג ר"ש ואומר (בברייתא המובאה בגמ': בן לוי שנפסקה לו נימא בכנור קושרה ר"ש אומר) "עונבה" — וטעמו הוא מבאר במשנה בסיום המס' "שלא התירו לך אלא משום שבות", היינו (כמבואר בגמ' שם) "עניבה דלא אתי לידי חיוב חטאת שרו לי' רבנן, קשיי רה דאתי לידי חיוב חטאת לא שרו לי' רבנן".

והקישור שבין ב' ענינים אלו פירש"י: "והכי קאמר ר"ש לת"ק אע"פ שהקלתי במחשיך חוץ לתחום מחמיר אני בנימת כנור, דהתם משלך נתנו לך, אבל כאן לא התירו אלא שבות". ובתוס' כ': "דהתם לאו קולא הוא

א. עה"פ: "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי" ארו"ל: (והובא בפ"רש"י) "אלו אלפים אמה" של תחום שבת, היינו שמפסוק זה למדו האיטור * לצאת חוץ לתחום של אלפים אמה מן העיר בשבת.

והנה בדיני תחומין נחלקו ר"ש ור"ב בנן במס' עירובין ספ"ד י, וז"ל המשנה: "מי שהחשיך חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס ר"ש אומר אפילו חמש עשרה אמות יכנס שאין המשוחות ממציין את המדות מפני הטועין" — פי', שר"ש סובר שכשמודדין ומסמנין את המקום שבו מסתיימין אלפים אמה מהעיר, אין ממציין את המדות להציב הסימן בסוף אלפים אמה, אלא מקצרים את המדה וכונסין את הסימן לפנים התחום ט"ו אמה — מפני טועי המדה שאין מכירין את הסימן ופעמים הולכין להלן ממנו וחוזרין ולא אדע"תייהו", ולכן גם מי שהחשיך חוץ לתחום אם הוא בתוך ט"ו אמה חוץ לתחום, יכול הוא ליכנס לפנים התחום, כי באמת נמצא הוא תוך אלפים אמה של התחום.

וטעם זה של ר"ש נאמר באופן של כלל במשנה האחרונה של המסכת ספ"י: "ר"ש אומר מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך שלא התירו

(6) קה, א.
(7) קב, ב.
(8) שם קה, א ד"ה קושרה.
(9) שם ד"ה אמר ר"ש, וכ"כ בפיה"מ להרמב"ם שם.

* וסיום מסכת עירובין.
(1) פרשתנו טו, כט.
(2) עירובין נא, א.
(2*) ראה לקמן סו"ס זא"ו.
(3) שם נב, ב.
(4) רש"י שם ד"ה מפני.
(5) ראה מהרש"א סוף עירובין שזהו כלל בכל דיני מסכת עירובין.

ב. והביאור בזה יובן בהקדים אחד מהטעמים ש"מצוה לחזור בין אחר עירובי חצירות בין אחר שיתופי מבו" אות"י, שהוא: "לצורך הנאתו כדי לטייל או להביא צרכי אכילתו וזה מצוה כמ"ש וקראת לשבת עונג"י. ומובן שכמו"כ הוא בנדוד"ד, שמשום עונג שבת מצוה להימצא בתוך תחום העיר, כדי "לטייל או להביא וכו'" בכל שטח העיר (ובאלפיים אמה מחו"צה לה, לכל רוחותי), כי בשביתתו מחוץ לתחומה הרי הוא מוגבל מאד בענינים אלו¹² וזהו ההיפך דעונג שבת. ועפ"ז י"ל דזה ש"החשיך חוץ ל"תחום", מוטל עליו גם ענין של חיוב¹³

מס' כלאים פ"ו משנה אחת, ובכ"ז היא מסומנת בבי' מספרים — "משנה ד' והי" (ועיין בפירוש הון עשיר, לבעהמ"ח משנת חסידים (הובא ב"תוספות אנשי שם" על המשניות) שפירש זה ע"ד הנסתר). ויש לומר, שמשנה זו נחשבת לענין דין הנ"ל (ע"מ שאני יודע לשנות) כבי' משניות. (12) טור (ושו"ע) ר"ס שצה. (13) פרישה אר"ס שצה. וראה גם

בי' שם. (14) ומובן שהוא מוגבל הרבה יותר ממי שאין לו עירובי חצירות כו', שהרי נמצא הוא מחוץ לעיר ופשוט שאי"ז מצב של עונג כו', וראה בשו"ע אדו"ז סי' רמט סוס"ב "שכשאינו במקום ישוב בטוח אין לו עונג שבת כלל".

(15) אבל אינו חיוב גמור אלא שהוא "מצוה" (כמו בעירובי חצירות. וראה שו"ע אדה"ז שם ש"אם הוא במקום שאינו ישוב בטוח מותר לו לילך משם וכו'" ולא נזכר שחייב (או: שצריך) לילך כו'). ולכן לא דחי איסור גמור של תחומין אלא היכא ד"משלך נתנו לך"*. כדלקמן.

(*) ואין סתירה לזה משו"ע אדה"ז שם שדוחין האיסור דהילוך ג' פרטאות בע"ש משום עונג שבת — שהרי שם גם האיסור דהילוך כו' הוא משום עונג שבת (שיוכל להכין צרכי שבת) דאם אינו במקום ישוב

אלא משלך נתנו לך וגם כאן לא נתנו לך אלא משלך דהיינו עניבה דהוה דבר המותר", כלומר, שב' הענינים תוכן טעמם אחד הוא — "דלא נתנו לך אלא משלך".

ולכא' אי"ז מובן: לשיטת רש"י — מהו הקישור בין ב' דינים שונים אלו, אשר מפני זה הוצרך ר"ש להש" מיענו שהוא מחמיר בדין זה אעפ"י שהקיל באידך? וכי יעלה על הדעת שקולא בדין "מי שהחשיך חוץ לתחום" מחייבת להקל גם בענין של קשירה במקדש?!

ולפי פ' התוס' בסברת ר"ש דאותו הטעם המחייב להקל הוא המכריע להח" מיר כאן — קשה דלא הול"ל אלא "מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך" ותו לא מידי, שהרי זהו גם הנותן טעם לחזמ"א בנימת כינור שנפסקה, ולמה מוסיף ר"ש לפרש "שלא התירו לך אלא משום שבות" ואינו מסתפק בטעם הראשון היסודי ("משלך נתנו"), ובפרט שלשון המשנה הוא בסגנון של "דבר קצר הכולל ענינים רבים"י?

גם צ"ל: דברי ר"ש אלו נסדרו כסדר מה של משנה העוסקת בדין "שרץ שנמצא במקדש כו'" — שלכאורה אין להם שייכות אלי' — וא"כ הו"ל לש"נותם בסמיכות ממש לאחת ההלכות הנ"ל, או כאן — עכ"פ במשנה בפ"ע י?

(10) הקדמת הרמב"ם לפיה"מ.

(11) דחלוקת המשניות היא בדיוק, ונוסף על זה שחלוקת המשניות נוגעת לכמה לימודים שעפ"י הכללים של רישא וסיפא וכו', הרי גם מספר המשניות הוא בדיוק וגם נוגע להלכה, לפי מ"ש החלקת מחוקק (אה"ע סי' לח סק"מ) בדין המקדש את האשה ע"מ שאני יודע לשנות, די"ל שדי (וצריך) ג' משניות (כדעת הטור בדין ע"מ שאני יודע לקרות, דבג' פסוקים סג). ועיין

פענוחים, הערות ומראי-מקומות

ב) הערה 11

לפי מ"ש החלקת מחוקק:

והוא על מ"ש בשו"ע שם (סכ"ו):

"ע"מ שאני יודע לשנות צריך להיות יודע המשנה. (וי"א דאם יודע מדרשי התלמוד מקודשת). ואם אמר ע"מ שאני תנאה צריך להיות יודע לקרות המשנה וספרא וספרי ותוספתא של רבי חייא".

וז"ל החלקת מחוקק (סק"מ):

"לא נתפרש אם צריך כל המשניות מהש"ס או די במשנה אחת או ג' משניות כדעת הטור בע"מ שאני יודע לקרות".

ועיין בפ"י הון עשיר וכו':

וז"ל התוס' אנשי שם:

"הנה בכל הנוסחאות בין במשנה בין במפ' שעלי' נרשם כאן ד' ה', דמשמע שהם ב' משניות כלולום יחד, ולא נמצא כזה בכל הש"ס, בודאי הלא דבר הוא. וראיתי להרב הו"ע ז"ל שהעיר גם הוא בזה, וכ' דאין ספק שיש סוד כמוס בדבר ולא גילה את אזנינו ואני בעניי אי ניחא קמי שמיאימא מילתא דיהא רעוא דתתקבל, לפי מה שראיתי להרב הגדול מהור"א מקראקא ז"ל בספרו מעשה רוקח, שכ' דמס' זו דכלאים מיירי כשהשכינה בגלות, ולכן נקרא כלאים כמו ב' תיבות כלא ים, דמדת מל' הנקרא ים היא כמו בבית הכלא, וגם זה סוד כרם דל עש"ב. ועפ"ז אני אומר דידוע דמדת מל' כשהיא בסוד עשירות נק' ה' וכשהיא בסוד דלות היא ד', ולפיכך חכים רבי ורצה לעשות סעד לשכינה לאוקמא יתה מעפרא ולרמוז זה בפ"ז מזו המס' דמל' היא מדת השביעית מז' ספירות הבנין כלל משנהד' וה' במשנה א' לומר אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי ומהרהתצמח מלכות בית דוד כי כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר, ובדרך זה נלע"ד גם להסביר טעם לשבח אמאי לא נקרא כרם אלא בה' גפנים וא' מאלו יוצאה זנב, ולפי האמור הוא מובן מעצמו שה"ס מל' הנק' כרם והוא ה' גפנים בסוד ה', אמנם א' מהנה יוצאה זנב, כי בגלות יצאה א' ונשארה בסוד דלת, אך שמורה לקץ הימין כי אז תקום בתולת ישראל סיהרא באשלמותא בב"א. ואם ח"ו שגיתי ה' הטוב יכפר בעד.

ג) הערה 13

פרישה או"ח ר"ס שצה:

וז"ל שם סק"א:

"מצוה לחזור בין אחר עירובי חצירות וכו': אין להקשות, הא כתב רבינו לעיל בסימן שפ"ו, ז"ל: "אמר שבועה שלא אהנה ממנו נראה שאין משתתפין לו בה, ואע"פ שמערבין בה עירובי תחומין, ה"ט משום שאין מערבין אלא לדבר מצוה, משא"כ בשיתוף מבואות", ש"מ דלא למצוה חשבינן. לק"מ דמ"ש כאן מצוה לחזור, (פירוש) אותו מצוה לצורך הנאתו, כדי לטייל או להביא צרכי אכילתו, וזה מצוה כמ"ש וקראת לשבת עונג, מ"מ אותו מצוה היא בשביל הנאתו, משא"כ לעיל דאיירי במצות הבורא עלינו לעבודתו, כגון עירובי תחומין שאין מניחין אותו אלא לילך אצל רבו כדי ללמוד תורה או לבית הכנסת להתפלל, וזה לאו הנאתו אלא חובת המלך ב"ה עלינו, וק"ל".

ובב"י שם:

"מצוה לחזור בין אחר עירובי חצירות וכו': כ"כ המרדכי בפרק הדר (סי' תקט"ו), והביא ראיה מדאמר (עירובין סח, א), "מבואה דדיירי בה תרי גברי כרבנן ליהוי בלא עירוב", וטעמא רבה איכא דלא ליתו לידי איסור לאפוקי ולעיולי באיסור, וכ"כ בהגהות בפ"א מהל' עירובין".

ועד"ז הוא בב"ח וט"ז שם דהטעם שמצוה לחזור אחר עירוב חצרות וכו' הוא שלא יבוא לידי איסור.

וצ"ע בפירוש לשון רבינו "וראה גם ב"י שם", שמשמע דהב"י מפרש ע"ד הפרישה, אף דלכאורה פירושו הוא פירוש אחר לגמרי.

(ד) הערה 14, ו15 ושוה"ג

וראה בשו"ע אדה"ז סי' רמ"ט סוס"ב:

וז"ל השו"ע אדה"ז סעיף א':

"אסור לאדם שיהלך בערב שבת יותר מג' פרסאות מתחילת היום, כדי שיגיע למקום שביתתו בעוד היום גדול ויוכל להכין שם צרכי שבת. ואפילו אם הוא בענין שאם ילך יותר יגיע לביתו, ובני ביתו אפשר ששמו אל לבם שמא יבא היום והכינו גם בשבילו, אעפ"כ אסור, שמא לא שמו אל לבם כלל מביאתו ולא הכינו לו כלום. אבל אם ידוע להם בודאי שיבא היום, כגון ששלח להם שליח להודיעם, או שהודיעם קדם נסיעתו מביתו, מתר לו לילך כל היום".

וממשיך בסעיף ב' :

"וכל זה כשהוא במקום שיוכל להכין שם צרכי שבת או שאחרים יכינו לו, אבל אם הוא במקום שאי אפשר להכין צרכי שבת וגם אחרים לא יכינו לו, מוטב שילך אפילו כמה פרסאות אולי יגיע למקום שיוכל להכין שם צרכי שבת או שאחרים יכינו לו, משישאר שם שבדאי לא יוכל להכין. ואפילו אם יש עמו צידה כדי צרכי שבת, מ"מ אם הוא במקום ששאינו ישוב בטוח, מותר לו לילך משם אפילו כמה פרסאות עד שיגיע למקום ישוב בטוח, שכשאינו במקום ישוב בטוח אין לו עונג שבת כלל".

מקום שביתתו (שהוא ב"ש ואל תע" שה"ט²⁰) — בכ"ז סובר ר"ש "יכנס" היות שב"כניסה" זו (לתחומה של העיר) אינו עושה איסור אלא ברגע הכניסה. משא"כ בשהייתו חוץ לתחום הרי זה איסור הנמשך בכל רגע ורגע שנמצא שם — וריבוי הכמות, לדעתו של ר"ש י"ל, מכריע את האיכות.

יש כאן ענין עונג שבת ולא דרך חול, אבל שאר כל האיסורים כו' אפי' הגזירות שגורו חכמים בשבילם לסייג, פשיטא ולא דחינן להו משום מצות עונג שהיא מצוה הבאה בעבירה כו' (קו"א לשו"ע אדה"ו או"ח סי' שא סק"ב, וראה סי' רמ"ב סי"ט בקו"א סק"ה) וגם לדעת המג"א (שם סי' שא סק"ד) קרוב יותר לומר (כדמוכח בקו"א שם) שדחינן רק האיסורים שלמדין מהכתוב "אם תשיב וגו' ממצוא חפצך גו'" (ישעי' נח, יג). וראה לקמן הערה 22.

אבל באוצר הגאונים — תשובות (שבת קנא, ב. סי' תסד) (הובא בהגהות דעת שלום או"ח סי' רסו במג"א סק"ז): כ' : "וישראל שהוא בדרך ופגע בו שבת ומתירא בנפשו מן לסטין כו' ואם הי' לו בהמה לרכוב עלי' רכיבה יפה מריגלה בשבת שרכיבה מן מיני עונג וריגלה מן מיני ענוי הוא". והרי רכיבה בשבת שבות גמור הוא (ביצה ל, ב. שו"ע אדה"ו ר"ס שלט), אבל זהו שלא כדעת הפוסקים (עיי"ש במג"א ובשו"ע אדה"ו סי' רסו סי"ז, ובהגהות דעת שלום שם).

ואולי י"ל — דכיון דשם מיירי ב"פקו"ג י"ל דס"ל (בתשובה שם) ששבת הותרה אצל פקו"ג (ראה הדיעות בזה בשו"ת צ"צ או"ח סי' לח, וראה שו"ע אדה"ו סי' שכח סי"ג) וא"כ לא איכפת לן באיסור רכיבה, ומאיך גיטא אם מתענג — קיים בזה מצות עונג שבת גם בפקו"ג.

20) ראה משנה זכחים פ, א. עירובין ק, סע"א. לקמן הערה 26. וראה לקמן הערה 22.

21) וי"ל שגם רבנן לא פליגי בעצם הענין דריבוי הכמות מכריע את האיכות אלא דס"ל * שהמשווחות היו ממצין את המ'

* או ע"ד משנית לעיל בהערה 17.

ליכנס לתוך העיר, כדי שלא יומשך איסור השבתת העונג במשך כל המעט לעת דשבת.

ועפ"ז י"ל ששיטת ר"ש בדין זה נובעת מנקודה כללית, והיא: שריבוי הכמות (במיעוט האיכות) מכריע את גודל האיכות (במיעוט הכמות) י:

דהנה לפי הנ"ל טעמו של ר"ש דס"ל "יכנס" — שהוא כעין ל' ציווי וחיוב, היינו שצריך "ליכנס" ולא רק רשות ליכנס י', הוא בכדי שלא ימשיך באי"סורו. ואף דע"י ש"יכנס" יעבור על איסור יציאה חוץ לתחום י' באופן (ד"קום ועשה") החמור יותר מאיסור השבתת עונג שבת י' ע"י שישאר ב'.

16) ראה בארוכה בסי' לקח טוב להר"י ענגל סי' ט"ז. וראה לקמן שיחה א' לפ' בחוקתי ט"ו ואילך.

17) ובלא"ה מוכרח לו. ר' שיש צורך ותועלת בכניסתו, זאל"כ למה יתירו לו (האיסור) ליכנס (ראה לקמן הערה 18), ובפרט שיש מקום לומר שספק הוא אם נמצא בתוך התחום ללשון ראשון ברש"י (עירובין נב, ב) ש"לאו דוקא ט"ו אמה", וא"כ אין השיעור בזה בצמצום. וגם ל"א כ' המאירי וטעותם עולה לפעמים עד טו אמה . . . ונמצא שהרבה תחומין יש מן התחום המצויין ולחוץ ט"ו אמה" ובכ"ז החירו לו ליכנס תמיד ט"ו אמה.

18) שהרי גם לר"ש יש איסור בדבר. לא מיבעי להסוברים שביוצא חוץ לתחום במזיד מודה ר"ש דאסור ליכנס (רבינו יהונתן ועוד, שם) אלא גם להמבואר בירושלמי (עירובין סופ"ד, וכ"כ הרשב"א (הובא בב"י ר"ס ת"ה) והמאירי, ועוד) דאפי' ביצא יכנס, הרי ודאי שלכתחילה אסור לצאת גם לר"ש.

19) ואפי' אם לא הי' האיסור דיציאה חוץ לתחום איסור חמור יותר, הרי "לא התירו משום עונג אלא דברים שאיסורם הוא משום דרך חול כו' דכשמתענג בהם

בטוח הרי אין לו עונג שבת, וא"כ ההילוך בנדו"ז אינו שולל העונג, ואדרבה: דוקא עי"ז יהי לו עונג.

פענוחים, הערות ומראי-מקומות

(ה) הערה 16

וראה לקמן שיחה א' לפ' בחוקתי וכו': בלקו"ש חי"ב ע' 126.

(ו) הערה 19

וראה סי' רמ"ב ס"ט בקו"א סק"ה:

וז"ל בשו"ע אדה"ז שם:

"מותר ללות בריבית של דבריהם לצורך סעודת שבת ויום טוב או לצורך שאר סעודת מצוה אם אי אפשר ללות בלא רבית".

ובקו"א שם:

"בריבית של דבריהם, הנה ירושלמי זה הובא בתשובת מהרי"ל סי' ל"ז ללמוד ממנו להלוואת צדקה בריבית ה"ה למעות יתומים ע"ש ואנן קיי"ל בי"ד סי' ק"ס דאין להלות צדקה ומעות יתומים אלא בריבית דרבנן וע"ש בב"י דאף הרשב"א לא עלה בדעתו להקל בצדקה אלא משום דאין לה בעלים מיוחדים וע"ש בט"ז סי' קע"ב סק"ג דאין להתיר בריבית קצוצה משום דבר מצוה וכ"ה בש"ך שם סק"ח ורמ"א שם שהביא דעת המקילין להלות על מקומות בהכ"נ בלא נכייטא היינו משום דס"ל דבלא נכייטא היא אבק ריבית ע"ש ובסי' ק"ס סכ"ב בהג"ה כוונתו שהקהל סומכין על המתיר אפי' בריבית קצוצה אבל אין לסמוך ע"ז כ"א לצורך גדול שהוא פקוח נפש כמ"ש הט"ז שם.

וע"ש בט"ז סקכ"א דלפקוח נפש מיירי שהמלוה הוא רשע ומשמע דה"ה לדבר מצוה ומה שמתירין להלות על מקומות בית הכנסת היינו שהריבית היא המצוה (ואעפ"כ לא העתקתי כאן לפי שי"ל דה"מ בריבית קצוצה אבל באבק רבית אפשר דלא גזרו כלל לדבר מצוה אף על המלוה)".

אבל באוצר גאונים תשובות וכו':

"וישראל שהוא בדרך ופגע בו שבת ומתירא בנפשו מן ליסטין, אם אותן הליסטין באו על עסקי נפשות, מותר לישראל לחלל את השבת, שכך אמרו חכמים חלל עליו שבת אחת, כדי שישמור שבתות הרבה, והוא יחלל שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה, ואם היה לו בהמה לרכוב עליה, רכיבה יפה מריגלה בשבת, שרכיבה מן מיני עונג, ורגילה מן מיני עוני הוא (ומלקין ועונשין אותו) כמו שאמרו חכמים".

והרי רכיבה בשבת שבות גמור הוא וכו':

וז"ל בשו"ע אדה"ז ר"ס שלט:

"אין רוכבין על גבי בהמה, גזירה שמא יחתוך זמורה להנהיגה, כמו שנבאר בסי' ש"ה".

ובשו"ע אדה"ז סי' רס"ו ס"ז:

"ואפי' אם הוא צריך לצאת חוץ לתחום מפני חשש סכנה וכשירכב על החמור יהיו רגליו תלויות למעלה מי"ט מן הארץ וכל למעלה מי"ט אין בו משום איסור תחומין. . וכישלך ברגליו יעבור על איסור תחומין, ואפילו איסור תחומין שהם מה"ת כגון חוץ לי"ב מיל. . אעפ"כ ילך ברגליו לפי שאף שכשירכב יהיו רגליו למעלה מי"ט מ"מ כיון שהוא יושב במקום שנוח תשמישו. . יש בו משום תחומין. . ומ"מ אם הוא בענין שיש חשש סכנה אם לא ירכב ילך בקרון. . יכול לרכוב וילך בקרון כו".

ראה הדעות בזה בשו"ת צ"צ או"ח סי' ל"ה:

"זה תלוי במחלוקת אם שבת דחוי' כדעת הרשב"א בת' סי' תרפ"ט והר"ן שהובאו ב"י סי' שכ"ח, או כדעת הר"מ והרא"ש פ"ח דיומא דשבת הותרה, עמ"א ופמ"ג לשם".

סיום מס' עירובין

וראה שו"ע אדה"ז סי' שכ"ח סי"ג:

"במקום שאפשר לעשות לעשות לו הרפואה מיד בלי חילול שבת אלא שיצטרכו לשהות שעה מועטת, לא יחללו כדי לעשותה תיכף ומיד בלי שום שהוי כלל אם הוא בענין שאין חשש סכנה כלל בשהוי מועט זה, לפי שהשבת דחוי' היא אצל פיקוח נפש, ולא הותרה לגמרי, וכל שאפשר להצילו בלא חילול שבת אינה נדחית בשבילו".

וראה לקו"ש חי"א ע' 347 ואילך (ומודפס גם באג"ק ח"ב ע' טו ואילך), שדן רבינו בזה באריכות.

ח) הערה 21

דקי"ל כת"ק דר"ש וכו' רמב"ם הל' שבת פכ"ז הי"א:

"וכן מי שהחשיך חוץ לתחום המדינה אפילו אמה אחת, הרי זה לא יכנס לה, אלא מהלך ממקום שנכנס עליו השבת והוא עומד בו אלפים אמה בלב".

ג. והנה עפ"י הנ"ל דטעמו של ר"ש דס"ל יכנס הוא לפי שריבוי הכמות מכריע את האיכות, יובן הקישור ש" בין ב' הכללים שאמר בטעם ב' ההל" כות — הכלל "מקום שהתירו לך חכ" מים משלך נתנו לך", והכלל "שלא התירו לך אלא משום שבות".

דהנה ב' האופנים בתיקון הכנור, קשירה ועניבה, יש בכל אחד מהם חומר שאין בזולתו. החומר בקשירה הוא דאתי לידי חיוב חטאת (חומר של איכות), משא"כ עניבה שאין בזה אלא דרבנן, לפי שעלולה להינתק ואינה קשירה של קיימא. אמנם מצד זה עצמו הרי יש חומר בעניבה — כי מאחר שאינה עומדת להתקיים, יצ" טרך (מן הסתם) לתקן את הכינור — לעונבו — כמה פעמים (כמות) — מה שאינו בקשירה של קיימא, שאינו עובר על האיסור אלא פעם אחת. ונמי צא שגם פתרונה של שאלה זו, קושרה או עונבה, תלוי בהכרעה אם כמות עדיפא או איכות עדיפא.

ונמצא דלאחר שר"ש משמיענו שי" טתו בדין "המחשיך חוץ לתחום — יכנס", דהכמות מכרעת, הרי הסברא נותנת שגם בדינו של נימת הכינור יצדד להתיר דוקא ע"י קשירה (המור עטת בכמות) ולא ע"י עניבה (בריבוי הכמות המכריעה) — ואת סלקא דעתא זו שולל ר"ש באמרו "שלא התירו לך אלא משום שבות". כלומר: אעפ"י ש" הקלתי באיכות האיסור של תחומין בכדי שלא לרבות בכמות האיסור, מ"מ מחמיר אני באיכות של קשירה ואינני

דוח. וכדמשמע מהא דלא אישתמיט בפוסקים בדיני מדידת התחומין — לומר שכונסין את הסימן ט"ו אמה, ועכצ"ל משום דק"ל כתיב דר"ש (רמב"ם הל' שבת פכ"ז הי"א. טושי"ע ר"ס תה) דלא ס"ל כן.

מתירה בכדי למעט הכמות של עניבות, לפי "שלא התירו לך אלא [דוקא כשגם האיכות כמו הכמות היא] משום שבות". ז.א. שכלל זה שהכמות מכריעה את האיכות אינו אלא במקום ששתיהן שיי" כות לסוג אחד של איסור — בסוג איסור דאורייתא או בסוג איסור דר" בנן²². משא"כ בתיקון הכנור, שאין בכוחו של ריבוי הכמות דעניבה שמ" דרבנן להכריע את האיכות של קשירה שאתי לידי דאורייתא, ואדרבה — ה" איכות של דאורייתא מכרעת את הכ" מות דרבנן.

22) ובהחשיך חוץ לתחום כו' אף את"ל שעונג שבת מה"ת (ראה הדיעות בזה בשו"ע אדה"ז ר"ס רמב) ותחומין מדרבנן (ראה להלן ס"ו. ובפרט שכאן אינו איסור גמור של תחומין שהרי "משלך נתנו לך") הרי לכאורה המצוה דעונג שבת מה"ת הוא רק באכילה ושתי' (ראה שו"ע אדה"ז שם (מספרא אמור פי"ב. ספרי במדבר קמ"ז) ומקרא קודש פירשו חכמים כו' ולענוגו בעונג אכילה ושתי' " וראה גם בקו"א סק"א. וראה ג"כ סי' רפח ס"ג שהמתענה ת"ח אף ש"תענוג הוא לו כו' ביטל עיקר עונג שבת"). ומתני' דמי שהחשיך פשוט שמירי אפילו ביש לו מה לאכול כו' שאו אינו מבטל העונג דאורייתא.

וראה לעיל הערה 15 שאינו חיוב גמור ולכן לא דחי איסור גמור של תחומין*.

(* וי"ל ע"פ הנ"ל שזהו טעמו של אדה"ז (ראה לעיל הערה 19) שלא התירו איסור מדרבנן בשביל עונג שבת (ולכאורה זהו גם אם עונג שבת הוא דאורייתא) — כי מירי שם בעונג

א) שאינו דאכילה ומסילא אינו מה"ת, ולא דחי עונג דרבנן איסור דרבנן (ראה פרמ"ג או"ח במשב"ז סי' רסד סק"א).

ב) שאינו חיוב (גמור) ולכן לא דחי איסור (גמור) דרבנן.

ואם נאמר שאדה"ז קאי גם על עונג אכילה, וגם אם הוא דאורייתא — לכאורה זהו כמ"ש בשו"ת צ"צ (חאו"ח סי' לו.

פענוחים, הערות ומראי-מקומות

(ט) הערה 22

ראה בהדעות לזה בשו"ע אדה"ז ר"ס רמב:

"שני דברים נתפרשו בשבת על ידי הנביאים, והם כבוד ועונג, שנאמר וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד, ועקרן מן התורה שהשבת הוא בכלל מקראי קדש' שנאמר וביום השביעי שבת שבתון מקרא קדש וגו', ומקרא קודש פרשו חכמים לקדשו ולכבדו בכסות נקי' ולענגו בענג אכילה ושתי'. ויש אומרים שמקרא קדש הוא לקדשו באסור עשית מלאכה, אבל הכבוד בשבת ויום טוב, והענג בשבת הן מדברי סופרים, (אבל הענג והשמחה ביו"ט במאכל ומשתה הוא מן התורה כמו שיתבאר בסי' תקכ"ט). ומי' צריך להזהר בהם מאד שחמורים דברי סופרים יותר מדברי תורה, וכל המענג את השבת שכרו מפורש בקבלה, אז תתענג על ה' וגו', ובדברי חז"ל שמוחלין לו על כל עונותיו ונצול מדינה של גיהנם".

וראה גם בקו"א סק"א:

"בכלל מקראי כו': בלאו הכי נמי משמע, מדאיקרי קודש ואתיא במכלל שכן מיו"ט. וכן מוכח מפרש"י על פסוק זכור וגו' שפירש כבית שמאי, מכלל דלכבדו במנה יפה הוא מדאורייתא, משום דקודש הוא לקדשו במאכל כו'. משא"כ להרמב"ם ז"ל שאין מצוה אלא שלא להתענות בו, כמבאור בב"י סי' תי"ח, ונפקא לי' מדכתיב אכלוהו היום כי שבת היום לה' מכלל דבשבת אסור להתענות. ולא חשיב לה בתרי"ג, משום דנפקא מכלל מצות אכילת המן שאינה נוהגת לדורות. וביו"ט שנאמר מקרא קודש יהי' וגו' ודרשו בספרי לקדשו כו', ס"ל דאסמכתא בעלמא היא, שהרי במנין המצות מנה שש מצות לשבות ממלאכה בששת ימים טובים מדכתיב מקרא קודש בכל חד וחד ע"ש, וזהו כמ"ש הבי"ט תפ"ז, ולא מנה לקדשו במאכל כו'. וגם בשבת אי הוה סבירא לי' דהא דאסור להתענות הוא מדרשת הספרא לקדשו כו', א"כ גם לכבדו בכסות נפקא מלקדשו, ומנא לן לחלק ביניהם מסברא, ובהדיא מבואר ברמב"ם דלכבדו בכסות הוא מדרבנן".

(י) שוה"ג

כמ"ש בשו"ת צ"צ או"ח סי' ל"ו:

"מה שהקשה כבודו לפמ"ש בתשו' הרשב"א סי' תרי"ד דהרמב"ם פ"א מה' שבועות ה"ו ס"ל דמן התורה מחוייבים בשבת לאכול כזית פת כמו בלילה ראשונה דפסח. א"כ לריש לקיש דס"ל חצי שיעור מותר מן התורה א"כ כשחל יוהכ"פ בשבת יהי' מחוייבים לאכול כזית פת ביוהכ"פ דהא שיעור אכילת יוהכ"פ הוא בככותבת שהוא גדול מכזית, וזה פלא.

הנה לא מיבעיא לפ"ד תשו' מהרל"ח סי' ק"ג דקל"א ע"ב וע"ג, דס"ל אף לר"ל אם נשבע לאכול חצי כזית נבלה אף שמדאורייתא חל השבועה עכ"ז אסור לו לאכול החצי זית משום דהעמידו חכמים דבריהם במקום תורה בשב ואל תעשה. וכתב שכ"כ בפירוש בתשו' הר"ן סי' ע"ג בד"ה וכן מה שאמרת שחייב לקיים שבועותו כו', שיהא חייב לעבור על האיסור (אף באבק רבית שמדבריהם) כדי לקיים שבועותו כיון שנשבע בכולל זו לא אמרה אדם מעולם ח"ו כו' אע"פ שהרבית מדבריהם אין מחייבין אותו לפרעו, שהחכמים העמידו דבריהם במקום תורה בשב ואל תעשה עכ"ל. א"כ פשיטא לדידי' העמידו חכמים דבריהם ואסור לאכול כחצי שיעור אף אם הי' מפורש בתורה מצוה לאכול בשבת, כ"ש שגם להרמב"ם אין זה מפורש בתורה עכ"פ.

אך אף אם נאמר שאין ד' הר"ן מוכרחים כ"כ, מ"מ בנד"ז א"צ לכל זה, דהא מצות תענית יוהכ"פ הוא עשה ול"ת וכו'".

וראה שו"ע אדה"ז סי' תמ"ו ס"ה:

"ואם מצא חתיחת חמץ בביתו ביום טוב או בשבת, אפילו יש בה כזית, לא יבערנה בו ביום, אלא יכפה עלי' כלי עד הערב לכסותה מן העין שלא ישכח ויאכלנה, ובערב יבערנה. במה דברים אמורים, בחמץ שנתחמץ קדם שבטל חמצו ביי"ד, שאינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא מן התורה, אבל בחמץ שנתחמץ בפסח הרי זה מבערו אפילו ביו"ט, כדי שלא יעבר עליו בבל יראה ובל ימצא.

וכיצד מבערו, אם יש לפניו נהר, יפרדנו וישליכנו לנהר, ואל ישרפנו כדי למעט בחלול יו"ט, ואם אין לפניו נהר, ישרפנו או יפרדנו ויזרה לרוח. ואע"פ ששביתת יו"ט יש בה מצות עשה ולא תעשה, כמו שיתבאר בסי' תצ"ד, ובעור חמץ בפסח אין בו ג"כ אלא מצות עשה, תשביתו שאר וגו' ולא תעשה בל יראה ובל ימצא, ואין דוחין עשה ולא תעשה מפני עשה ולא תעשה, מ"מ כיון שמלאכת הבערה והזריה לרוח הותרה ביו"ט מן התורה לצורך אכילה, הותרה לגמרי אפילו שלא לצורך אכילה, ובלבד שיהי' בהן צורך יו"ט, כגון לצורך מצוה עוברת שזמנה בו ביום, כמו שיתבאר בסי' תצ"ה, ובעור חמץ ג"כ היא מצוה עוברת, שהרי כל רגע ורגע שמשהה אותו ואינו מבערו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא.

ויש חולקין על זה ואומרים דאפילו נתחמצה בפסח לא יבערנה ביו"ט, ואפילו יש לפניו נהר, לא ישליכנה לשם, דכיון שהחמץ אסור בהנאה בפסח, הרי הוא מוקצה, ואסור לטלטלו ביו"ט, שהרי אינו ראוי לכלום.

ואע"פ שאסור טלטול המוקצה אינו אלא מדברי סופרים, ובעור חמץ שלא בטלו קדם הפסח הוא מן התורה, שעובר עליו בבל יראה ובל ימצא, מ"מ חכמים העמידו דבריהם במקום עשה ולא תעשה, שיש כח ביד חכמים לעקר דבר מן התורה בשב ואל תעשה, כלומר שאינו עובר מצות התורה בידיהם, אלא הוא יושב ובטל והיא מתבטלת מאלי'.

ואפילו לשרפה במקומה אסור, אע"פ שאינו מטלטלו, ומלאכת השרפה הותרה לצורך אכילה, אין אומרים שמתוך שהותרה לצורך אכילה הותרה לצורך מצוה, כיון שמן התורה אפשר לקיים המצוה בלא חלול יו"ט, דהיינו שישליכנו לנהר או לבית הכסא, שהרי טלטול המוקצה אינו אסור אלא מדברי סופרים. וכן יכול מן התורה לפרר ולזרות לרוח, ולא אמרו שהזורה הוא מאבות מלאכות, אלא בזורה תבואה כדי להפריש ממנה את המץ שהוא בורר פסולת מתוך האוכל, אבל כשזורה כל האוכל לרוח אין כאן אסור מן התורה. ולפיכך אסור לשרף החמץ ביו"ט מן התורה, וא"א לחכמים להתיר דבר האסור מן התורה, אלא כופה עליו כלי עד הערב.

ועל שהיה זו שמשהה את החמץ עד הערב, אינו עובר בבל יראה ובל ימצא, כיון שהוא רוצה לבערו אלא שחכמים מונעים אותו, הרי הוא אנוס, ולא הזהירה תורה בל יראה ובל ימצא אלא למי שיש בידו לבער.

שנמצא במקדש כו", ולא במשנה בפ"ע — לפי שגם תוכנה של הרישא דין באותה השאלה: כמות (בריבוי הזמן) מכריעה או איכות (בגודל הענין עצמו) מכריעה. וז"ל המשנה: "שרץ שנמצא במקדש כהן מוציאו בהמיונו שלא להשתוות את הטומאה, דברי ר' יוחנן בן ברוקה. ר' יהודה אומר, בצבת של עץ שלא לרבות את הטומאה, וסברת פלוגתתם היא, ד"מ"ס שהויי טומאה (כמות) עדיף, ומ"ס אופשי טומאה (אי-סות) ²⁵ עדיף".

ה. ולבאר בדא"פ השייכות דשני ה"כללים של ר"ש וזהבדל ביניהם עפ"י פנימיות הענינים [ועפ"ז יתבאר טעם נוסף בזה שר"ש סובר שבמקום שאפ"שר להתיר לו שיכנס בחזרה לתוך התחום צריכים להתירן]:

25) בלקח טוב סט"ז קורא לתוכן הפלוגתא "ריבוי זמן אי מכריע את הכמות". אבל מובן שאף שבכלל "אופשי טומאה" הוא ענין של כמות, הרי ביחס לריבוי זמן (שאינו בזה התפשטות הטומאה) הנה "אופשי טומאה" הוא ענין של איכות (שבהטומאה ניתוסף ענין, הענין דלטמא אחרים בפועל). 26) גמרא שם. בירושלמי (סוף עירובין) תולה המחלוקת בטעם נוסף (ע"ש בקה"ע ופ"מ שאינו שולל טעם הבבלי, וכן משמע לשון הירושלמי שם) — אי קום ועשה עדיף (לעשות) או שב ואל תעשה עדיף (ראה בפ"י קה"ע ופ"מ שם, וראה בבבלי ק, סע"א). וגם לפ"ז יש לבאר הקישור בין הרישא וסיפא ע"פ משנת"ל (ס"ב) בחומר איסור יציאה חוץ לתחום (איכות) לגבי איסור השבתת עונג — שהוא (יציאה חוץ לתחום) בקום ועשה. וא"כ י"ל דלה"ירושלמי דטעמו של ר"ש הוא (נוסף על הטעם דריבוי כמות מכריע את האיכות) דקום ועשה עדיף ה"ו בא בהמשך (לה"פלוגתא ברישא ו) לדעתו של ריב"ב דס"ל ג"כ דקום ועשה עדיף.

וי"ל דלהבבלי הקישור בין הרישא וסיפא הוא לא רק בענין הכרעת ריבוי הכמות אלא

— וראי' לזה, ממ"ש רבינו הזקן בשולחנו ²²: ה"י חולה שיש בו סכנה צריך בשר שוחטין לו ואין אומרים נאכילנו נבילה שהיא איסור לאו ואל נחלל עליו שבת שהיא איסור סקילה. . . שבנבילה עובר על כל כזית וכזית. . . משא"כ בשחיטה אינו עושה אלא איסור אחד אעפ"י שהוא חמור ²⁴. . . אבל אם הוא צריך להרתיח לו יין ימלא ישראל ויחם כותי. . . כי אעפ"כ לא יהי' בו אלא איסור מד"ס, עכ"ל. הרי מפורש שדוקא כמותו של האיסור דנבילה שהוא דאורייתא הרי הריבוי בו חמירא טפי מאיכות האיסור (סקילה) של שחיטה בשבת; משא"כ באיסור של סתם יינם שהוא דרבנן (שגם אופנו הוא בריבוי הכמות כי עושה איסור בכל שתי' ושתי') מכריע האיכות דאורייתא את ריבוי הכמות דרבנן —

ד. ועפ"י הנ"ל מובן גם הטעם, ש"הפיסקא "ר"ש אומר" סודרה כסיפא של המשנה (השייכת להרישא) "שרץ

23) א"ח סי' שכת סט"ז.

24) אבל מזה לבר אין להכריח דס"ל לאדה"ז שכמות עדיפא (גם כששניהם הם מסוג אחד) שהרי הוסיף שם עוד ב' טעמים לדין זה. אמנם בתניא (אגה"ת פ"ז) כתב בפשיטות: ואף מי שלא עבר על עון כרת אלא שאר עבירות קלות אעפ"כ מאחר שהן פוגמים. . . הרי בריבוי החטאים יכול להיות סגם כמו בלאו אחד שיש בו כרת או מיתה. . . עדי"מ. . . מחיצות קלות וקלודות לרוב מאד הן מאפילות כמו מחיצה אחת ויותר.

וראה שו"ע אדה"ז סי' תמו ס"ה) בשם הר"ן שהתמידו חכמים דבריהם בשוא"ת גם אם אינו שבות של ל"ת ועשה, אבל "אט נאמר שאין דברי הר"ן מוכרחים כ"כ" (לי) הצי"צ שם) לכאורה מותר לעבור על איסור דרבנן בשביל עונג דאורייתא (עדמ"ש ב' פרמ"ג שם).

פענוחים, הערות ומראי-מקומות

יא) הערה 24

שהרי הוסיף שם עוד ב' טעמים לדין זה:

וז"ל באו"ח סי' שכ"ח סט"ז:

"הי' חולה שיש בו סכנה צריך בשר, שוחטין לו, ואין אומרים נאכילנו נבלה שהיא איסור לאו, ואל נחלל עליו שבת שהיא איסור סקילה, כי השבת נתנה לדחות כבר בהבערה ובבישול, ועוד שבנבלה עובר על כל כזית וכזית, ואפי' כשאוכל פחות מכזית יש איסור מן התורה בכל אכילה ואכילה, משא"כ בשחיטה אינו עושה אלא איסור אחד, אע"פ שהוא חמור, ועד שמא יהי' החולה קץ באכית איסור ויפרוש ויסתכן.

ומ"מ אם החולה צריך לאכילה לאלתר והנבלה מוכנת מיד והשחטה מתאחרת לו, מאכילין אותו הנבלה.

אבל אם הוא צריך להרתיח לו יין, ימלא ישראל ויחם נכרי לפי המנהג שנתבאר למעלה וישגיח עליו (עיין ביו"ד סי' קנ"ג וקנ"ה) שלא יגע בו קודם שירתיח, ואף אם יגע בו אין בכך כלום, כי אעפ"כ לא יהי' אלא איסור מדברי סופרים, משא"כ כשיחם הישראל יעשה איסור של תורה, ואין לחוש שיקוץ החולה בו, לפי שאין איסורו חמור כ"כ."

מבואר בכ"מ²⁷ שמלאכת ההוצאה מרשות לרשות היא עיקרן של כל הל"ט מלאכות.

דהנה איתא במדרש²⁸, ששאל מין אחד מר"ע, "אם כדברין שהקב"ה מכבד את השבת, אל ישב בה רוחות, אל יוריד בה גשמים, אל יצמיח בה עשב, והשיב לו משל מעירוב והוצ"א, שברשות אחד אין צריך עירוב להוצאה, כך כל העולם שלו הוא וכו'". ולכאן תמוה: בתשובתו של ר"ע מתורצת רק הקושי בענין מלאכת ההוצאה מרשות לרשות — והלא כל שאר הל"ט מלאכות אינן תלויות בהוצאה מרשות לרשות²⁹? ועכ"ל שמלאכת ההוצאה היא הנקודה העיקרית בכל מלאכות שבת, והיא היסוד והשורש ש"ממנה מסתעפים כל אבות מלאכות, תולדותיהן, ושבותים דרבנן³⁰. ולכן, מכיון שלגבי הקב"ה לא יתכן הענין דהוצאה מרשות לרשות (כי כל העולם כולו שלו), במילא בטל היסוד ונתינת מקום גם לשאר המלאכות שאינן אלא הסתעפות ממלאכת הוצאה:

גם בסוג האיכות, כי להבבלי טעמו של ר"ש הוא דריבוי הכמות מכריע האיכות דקום ועשה, וגם ברישא ריבוי הכמות דשהויי טומאה מכריע (לא רק האיכות דאפויי טומאה אלא גם) האיכות דקום ועשה.

27) תו"א צט, ד. לקו"ת תוריע כא, ג. מצה זו תר"ם פנ"ז.

28) ב"ר פ"א, ה. וראה שמו"ר פ"ל, ט.

29) וכן הקשה ביפ"ת (שמו"ר שם), מהר"זו לבי"ר שם, ומה שתירצו צע"ג — שהרי לא נזכר כלל בהמענה דר"ע.

30) ועפ"י מובן מה שהשיב לו משל מעירוב והוצאה למטה, כי זה שהוצאה היא כללות מלאכת שבת הוא לא רק לגבי הקב"ה (כביפ"ת ובמהר"זו שם) כ"א גם במלאכת שבת בהאדם למטה.

ובזה יש גם לכאר את הטעם להתחלתה של מס' שבת בענין מלאכת הוצאה (אף שמלאכה זו מנוי' בסוף כל האבות מלאכות בפ"ז, ולכאן ה"ל לרבינו הקדוש לפרט כל המלאכות תחילה ואח"כ לפרשן על הסדר, כקושיית הל"ט מפרשים³¹) — לפי שהיא הנקודה העיקרית של כל הל"ט מלאכות.

והביאור בזה:

ענינה של שבת הוא — "שבת להוי"ו"³². יו"ט הוא חציו להוי' וחציו לכם³³, ושבת — כולה להוי'. היינו שענין מצות השביתה בשבת הוא כדי "לקבוע בנפשותינו אמונת חי' דוש העולם"³⁴, שהוא ית' ברא את העולם (בששת ימי בראשית וביום השביעי שבת וינפש), ואשר כן גם עכשיו הוא בורא את העולם תמיד מאין ליש³⁵ (בששת ימי חול, ובשבת — שובת מהדיבור דעש"מ, והמ' שכת החיות בשבת היא מבחי' מחשבה כמו בשבת בראשית³⁶), ובכן הרי הוא ית' השליט היחידי בעולם והוא כולו תחת רשותו והשגחתו הפרטית.

זאת אומרת: הגם שהתהוות העולם (מלשון העלם והסתר) היתה באופן שיש מקום לטעות שעולם כמנהגו נוהג ואין ח"ו מנהיג יחידי לבירה; ששתי רשויות ח"ו בעולם³⁷, רשות של טוב וקדו'

31) תוס' ריש מס' שבת, פיהמ"ש להרמב"ם שם.

32) יתרו כו, י. וראה פרשתנו טו, כב. כה, וראה פרש"י בהר כה, ב.

33) פסחים סח, ב. שו"ע אדה"ו סי' תקכט סי'. וראה רמב"ם הל' יו"ט פ"ו הי"ט, טוש"ע שם ס"א.

34) חינוך מצוה לב.

35) שעה"ה"א בתחלתו.

36) לקו"ת שבת שובה טו, ג. ד"ה טוב טעם תשי"ג פט"ו.

37) ראה ב"ר פ"ח, ה.

פענוחים, הערות ומראי-מקומות

יג) הערה 27

תו"א צט, ד:

"ועמ"ש בד"ה למנצח על השמינית בענין ששאל מין א' לר' יהושע כתיב כי בו שבת כו'. והלא הקב"ה מוריד גשמים ומצמיח דשאים כו' והשיב לו משל מעירוב והוצאה שברשות א' א"צ עירוב והוצאה כך כל העולם שלו הוא. ולכאורה אינו מובן התירוץ שהרי שאר כל ל"ח אבות מלאכות זולת מלאכת ההוצאה אינן תלויות בחילוק רשויות כלל שאסור לחרוש ולזרוע ברה"י כמו ברה"ר. אלא שהתירוץ הוא כי ענין השביתה לא שייך רק בסדר ההשתלשלות שיש שם מדרגות רבות כמו חילוק רשויות אבל בבחי' המקיף את כל העולמות בשוה הרי כל העולם כולו שלו הוא והכל בבחי' השוואה אחת לפניו כחשכה כאורה הרי בבחי' זו לא שייך ענין שביתה כו' וע"ש".

יד) הערה 28

ב"ר פי"א ה:

"חזר אצל ר"ע א"ל, אם כדברייך שהקדוש ברוך הוא מכבד את השבת אל ישב בה רוחות אל יוריד בה גשמים אל יצמיח בה עשב, א"ל, תיפח רוחיה דההוא גברא אמשול לך משל לשנים שהיו דרין בחצר אחת אם אין זה נותן עירוב וזה נותן עירוב שמא מותרין לטלטל בחצר, אבל אם היה אחד דר בחצר הרי הוא מותר בכל החצר כולה, אף כאן הקב"ה לפי שאין רשות אחרת עמו וכל העולם כולו שלו מותר בכל עולם כולו, ולא עוד אלא שהרי אוכלי המן מעידין עליו שכל ימות השבת היה יורד ובשבת לא היה יורד".

ובשמות רב"ה פ"ל ט:

"ד"א ואלה המשפטים הה"ד (תהילים קמז) מגיד דבריו ליעקב, אלו הדברות, חוקיו ומשפטיו לישראל, אלו המשפטים. לפי שאין מדותיו של הקב"ה כמדת ב"ו, מדת ב"ו מורה לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום, הקב"ה אינו כן אלא מה שהוא עושה הוא אומר לישראל לעשות ולשמור. מעשה ברבן גמליאל ור' יהושע ור"א בן עזריה ור' עקיבא שהלכו לרומי ודרשו שם, אין דרכי של הקב"ה כבשר ודם, שהוא גוזר גזירה והוא אומר לאחרים לעשות והוא אינו עושה כלום, והקב"ה אינו כן, היה שם מין אחד אחר שיצאו אמר להם אין דבריכם אלא כזב לא אמרתם אלקים אומר ועושה, למה אינו משמר את השבת. אמרו לו רשע שבעולם אין אדם רשאי לטלטל בתוך חצירו בשבת. א"ל הן. אמרו לו העליונים והתחתונים חצירו של הקב"ה, שנאמר (ישעיה ו) מלא כל הארץ כבודו ואפילו אדם עובר עבירה אינו מטלטל מלא קומתו, א"ל הן, אמרו לו כתיב (ירמיה כג) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא".

טו) הערה 29

וכן הקשה ביפה תואר (שמו"ר דם):

"לכאורה קשה מה ענין טלטול למלאכה, והלא מלאכה אסורה בכל מקום. והברדשי כתב, השיב כסיל כאולתו. ולא נהירא. והתשובה כי אין כל חדש בעולם שהכל מתוקן מששת ימי בראשית, אלא שה' מעמיד ומקיים המשך הטבע תמיד שיהי' נוהג על פי הטבע הנברא בששת ימי בראשית, וזה אינו אלא במדרגת טלטול שמגיע הדברים להמשך הוייתן, ואחר שמלא כל הארץ כבודו, פירוש שהכל שלו שמעידין על כבודו, נמצא שמטלטל בחצירו. וכבר כתבתי בזה לעיל סימן א' פרש' י"א סימן ו".

מהר"ז לב"ר שם:

"ואף ששאל אותו על המלאכה, מאחר שהכל נעשין בדברו, אין מלאכה לפניו, רק הכל בדמיון טלטול".

טז) הערה 31

תוס' ריש מס' שבת:

סיומ מס' עירובין

"מתני' יציאות השבת שתיים שהן ארבע: הקשה ריב"א, דדיני הוצאות שבת היה לו לשנות גבי אבות מלאכות אחר פרק כלל גדול לקמן (שבת דף ע"ג) דהתם קתני אבות מלאכות מ' חסר אחת, וקתני הוצאה לבסוף, והוה ליה להתחיל כסדר בדברים דמייירי בע"ש מבעוד יום, כגון לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה, אין שורין דיו וסמנין ואין צולין בשר, ואח"כ במה מדליקין, וכירה, ובמה טומנין, שהם דברים הנוהגים עם חשיכה, ואח"כ במה בהמה ובמה אשה יוצאה דברים הנוהגים בשבת עצמו, ושוב אבות מלאכות של שבת, ודרך התנא לשנות כסדר זה, כמו שמצינו בפסחים דמתחיל בליל י"ד ושוב ב"ד ושוב בשחיטת פסחים שהוא בין הערבים, ואחר כך שונה מאכילת פסחים שהוא בלילה. וכן ביומא מתחיל בז' ימי' קוד' יה"כ, ואח"כ בעיה"כ ואח"כ ליל י"כ.

ותירץ, הוצאה חביבא ליה לאקדומי משום דממשנה זו שמעינן כמה דברים, הוצאה והכנסה דעני ועשיר, ודבעי עקירה והנחה, ושנים שעשאוה פטורין, וידו של אדם חשובה לו כד' על ד', וידו של אדם אינה לא כרה"י ולא כרה"ר. ור"ת מפרש, דדבר ההוה רגיל הש"ס לשנות תחילה, וכן במס' ב"ק (דף ב) השור והבור המבעה וההבער ולא נקט כסדר הפרשה. וכן מפרש רב האי גבי ד' צריכין להודות בפרק הרואה (ברכות נד) דלא נקט הש"ס כסדר הפסוק. ועוד מפרש ר"ת, דפתח ביציאות משום דבעי למימר לא יצא החייט במחטו. אע"ג דלא שנה המלבן משום אין נותנין כלים לכובס, ולא המעביר משום במה טומנין, הוצאה הוצרך לשנות טפי משום דמלאכה גרועה היא כמו שאפרש".

פיהמ"ש להרמב"ם שם:

"ומה שחייבו להתחיל בדין ההוצאה מרשות לרשות ואם היא מנויה בסוף אבות מלאכות (פ"ז דף ע"ג). רוצה לומר המוציא מרשות לרשות לפי שזאת המלאכה היא נמצאת תדיר ובה יכשלו בני אדם על הרוב לפי שאינם צריכים בה לכלום. וטעם שני ללמדנו שהיא מלאכה אע"פ שהנראה ממנה אינה מלאכה על כן הקדימה להזהיר עליה לפי שהיא מדרשה אתיא כמו שיתבאר."

וראה גם במאירי (שם ד"ה החלק), ופנ"י, ועוד.

יז) הערה 32

וראה פרש"י בהר כה, ב:

"שבת לה': "לשם ה', כשם שנאמר בשבת בראשית".

רשות הרבים (היפך רשות היחיד), (ג) סוג של עניני רשות, שהם ממוצע בין מצוה לאיסור, והעבודה בהם היא באחד משני אופנים הנ"ל: א) «קדש עצמך במותר לך»⁴⁰. ב) להעלותם ולעשותם קדושה ע"י «כל מעשיך לשם שמים» ו«בכל דרכיך דעהו»⁴¹; ודוג' מתן בהרשויות דשבת — חצר שבו כמה דיירים או מבוי, כרמלית וכדומה, שהם רשות ממוצעת בין רה"י לרה"ר. וע"י עירובי חצירות ושיתופי מבואות וכיו"ב — נעשות רשות היחיד.

ועפ"ז מובן שעירובי תחומין וע"י רובי חצירות נקודת ענינם אחת היא: הגדלת רשות ותחום האיש הישראלי (רשות הקדושה), שמצד עצמה מצומצמת היא בכמותה, וע"י (עבודת ו) צ"י שיית העירוב הרי היא מתגדלת ומתרחבת.

ועפ"ז יש מקום, לכאור', לקשר גם את שני הכללים בדברי ר"ש — א) «מקום שהתירו לך חכמים משלך נתנו לך», שתוכנו ענין התחומין, ב) «שלא התירו לך אלא משום שבות» שיסודו (של המדובר בו — כל הל"ט מלא — כות) הוא, כנ"ל, ענין ההוצאה מרשות לרשות — בשניהם נקודה אחת משו"תפת כנ"ל.

[ובפרט כי הצד השווה שבין תחומין ושבות מתבטא גם בכמות ואיכות] ה" חילוקי דעות בנוגע לדיניהם: בתחומין ישנן ג' שיטות⁴² — א) גם אלפים

40) יבמות כ, א. ספרי ראה יד, כא. וראה תניא פ"ל (לט, א) שהוא מדאורייתא. וראה קונטרס ומעין מ"א פ"א ובהערות שם.

41) אבות פ"ב מ"ב. משלי ג, ו. טושו"ע או"ח סי' רלא.

42) ראה שו"ע אדה"ז ר"ס שצו, ובה מצויין בתו"ש מילואים לפ' בשלח ע' שלו.

שה ורשות של רע וטומאה — הנה ע"י קיום מצות שכיתה בשבת, נקבעה ה"אמונה והידיעה האמתית, שכל העולם כולו רשות אחת היא, רשות היחיד, ליחידו של עולם⁴³.

ומכיון שכן הרי מובן שעשיית מלאכה בשבת גורמת: א) חלישות בענין האמונה הנ"ל. ב) הגברת ההעלם וה"טעות הנ"ל (דשתי רשויות ח"ו) — ענין של «הוצאה» מרשות היחיד. נמצא, שנקודה העיקרית של כל הל"ט מלאכות היא — הוצאה מרשות היחיד.

וזהו הכוונה בתשובת ר"ע «כל ה"עולם כולו שלו»: דמכיון שלגבי ית' לא יתכן שום העלם והסתר על אמי-תיות המציאות, שכל עניני העולם, גם מציאות הרע, הם רשות היחיד (וסוף סוף גם לחטה תתגלה האמת — לעתיד לבא, כדאיתא במדרש⁴⁴ «לעתיד אדם הולך ללקוט תאנה בשבת והיא צוחת ואומרת שבת היא», היינו שגם העולם עצמו ירגיש ויעיד שאין בעולם אלא אחד) — ולכן אין שייך אצלו ית' הענין דמלאכה העיקרית — הוצאה ובמילא גם לא הסתעפות שלה — שאר מלאכות האסורות בשבת, כנ"ל.

ו. והנה כל עניני הבריאה נחלקים לג' סוגים כלליים הנרמזים בג' סוגי הרשויות דשבת: א) סוג של עניני קדושה, שהעבודה בהם היא באופן דו"ע שה טוב — רשות היחיד (יחידו של עולם), ב) סוג של עניני רע ודברים האסורים (טורי דפרודא), שאופן ה"עבודה בהם הוא בדרך סור מרע —

38) ראה תניא ספ"ג לקו"ת במדבר טו, א.

39) מדרש תהלים ס"פ עג. ילקו"ש ירמ"י רמז שטו.

פענוחים, הערות ומראי-מקומות

יח) הערה 38

ראה תניא ספ"ג:

"וז"ש ישמח ישראל בעושיו, פי' שכל מי שהוא מזרע ישראל יש לו לשמוח בשמחת ה' אשר שש ושמח בדירתו בתחתונים שהם בחי' עשייה גשמיות ממש. וז"ש בעושיו לשון רבים, שהוא עוה"ז הגשמי המלא קליפות וס"א שנק' רשות הרבים וטורי דפרודא, ואתהפכן לנהורא ונעשים רשות היחיד ליחודו ית' באמונה זו".

יט) הערה 40

וראה תניא פ"ל (לט, א) שהוא מדאורייתא:

"ובפרט בענין לקדש עצמו במותר לו שהוא מדאורייתא, כמ"ש קדושים תהיו וגו' והתקדשתם וגו'. וגם ד"ס חמורים מד"ת וכו'".

וראה קונטרס ומעין מ"א פ"א:

"אפילו בדברים המותרים, כאשר מענג נפשו בתענוגי ותפנוקי בני"א יותר ממה שמוכרח לו לצורך קיום גופו, ה"ז ג"כ העברה על דרכי התורה שמחוייב כאו"א לקדש את עצמו במותר לו, כמ"ש החנוך שהוא מ"ע דאורייתא וכן הסכים בסש"ב (פ' למ"ד)".

ובהערות שם:

"החינוך: בחנוך לא מצאתיו. ובכלל צ"ע, כי ידוע שהחנוך הולך בעקבות מנין המצות של הרמב"ם (אלא שמזכיר השגות הרמב"ן. ראה לדוגמא מצוה יב ומז). ולולא דמסתפינא נ"ל לפענ"ד שטעה המעתיק, כי הי' כתוב בר"ת הח' ופירושו החינוך, אבל צ"ל החרדים. והוא שם (שוף חלק מ"ע מה"ת) בשם גאון ורשב"ג, מן הכתוב קדושים תהיו (ויקרא יט, ב. ועיי"ש ברמב"ן הובא בחרדים). ויש להעיר אשר בקונטרס עץ החיים (וכנראה מיוסד על דרוש הצ"צ בס' שמות פ' יתרו ד"ה ויאמר אם שמוע) מבאר דהתאוה בדברים המותרים הוא איסור של תורה, וכמ"ש החינוך סי' שפ"ז ובסהמ"צ להרמב"ם ל"ת מז, והוא מל"ת דלא תתורו. עיי"ש.

כ) הערה 42

ראה שו"ע אדה"ז ר"ס שצו:

שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי, יש אומרים שזו אזהרה ליוצא חוץ לתחום, ושעור תחום של תורה הוא י"ב מיל, כשעור מחנה ישראל שהעתה י"ב מיל על י"ב מיל, וחכמים אסרו לצאת יותר מאלפים אמות שהן מיל א'.

ויש אומרים שאין לתחומין עיקר מן התורה כלל, אלא אפילו יותר מי"ב מיל אינו אסור מן התורה כלל, וזה שנאמר אל יצא איש ממקומו, זו היא אזהרה על הוצאה, שהזהיר משה שלא לצאת עם הכלי מרשות היחיד לרשות הרבים ללקוט המן. . אלא שחכמים סמכו אסור תחומין של דבריהם למקרא זה, אל יצא איש ממקומו, שלא יצא יותר מאלפים מהמקום ששבת בו, כי עד אלפים נקרא מקומו וכו'".

הקליפות". כי בכל איש מבני, גם בבור וע"ה גמור, מאיר אור קדושת שבת יי, וכשיוצא חוץ לתחום (דקדור" שה), ה"ה מוציא עמו יי גם את קדושת השבת למקום הקליפות יי.

[ואין נידון זה דומה לענין תוספות שבת מלפני ומלאחרי (תוספות שבת בזמן — ולכאור' למה לא נאמר שכמו"כ יש תוספות שבת במקום, ע"י היציאה חוץ לתחום?) — כי התם התורה ציוור תה (ועי"ז — נתנה הכח) להוסיף מזמנו של החול (הקרוב לזמנו של ה' שבת) ולהפכו לקדושה; משא"כ כאן ביציאה חוץ לתחום, ומכיון שמקום זה נמצא מחוץ לתחום הקדושה, מקום הקליפות, אסור להכניס בו קדושת שבת].

46 ראה בכ"ז בטעמי המצות להרחי"ו פ' בשלח. סוור האריז"ל כונת עירוב. אה"ת בראשית (כרך ג') תע"ד, ב.

47 תניא פמ"ו, וטעם האיסור, במי שיצא חוץ ל' תחום, ליכנס לתוך התחום, י"ל לפי שע"ז מכניס מהקליפות עמו לעיר, והטעם ע"פ מדרש — כי כל עיסקא דשבתא כפול (מדרש תהלים צב, א), לקו"ת בתחלתו, וע"י שבת צו, ב.

48 וע"פ המבואר בפנים יש לתרץ קושיית המהרש"א (כתובות ז, א ד"ה מתוך, וראה גם חי רעק"א פסחים צג, ב, בתוד"ה ור"י) למה לא הותר איסור תחומין לצורך אוכל נפש כמו שהותרו שאר מלאכות? ותירצו אחרונים כי להיות שבכתוב (בא יב, טז) נאמר "כל מלאכה לא יעשה בהם אך אשר יאכל לכל נפש גו" — היינו שהתורה התירה מלאכה לצורך או"ג — אין ללמוד מזה תחומין שאינם בגדר מלאכה (שו"ת חת"ס או"ח סי' קמט, שו"ת מרחשת או"ח סי"י, וראה מרדכי קדושין סי' תקסח).

— ולכאורה עדיין דורש ביאור במה שונה איסור תחומין מאיסור מלאכה? ועפ"י המבואר בפנים שתוכן ענין איסור תחומין שונה מאיסור מלאכה מובן.

אמה דאורייתא, ב) י"ב מיל מדאורייתא ואלפים אמה מדרבנן, ג) כל איסור תחומין הוא מדרבנן; — ואותן הח"י לוקי דעות הן גם בשייכות לשבות י: א) כל עניני שבות הם מן התורה, ש' התורה אמרה "תשבות" יי, אלא ש' נמסר לחכמים, ב) ישנן שבותים שהן מדאורייתא (וחכמים פירשו אותן) ויש' נן שמדרבנן, ג) כל עניני שבות מדר' בנן ומ"ש "תשבות", אינו אלא אס' מכתא].

ז. אמנם באמת — חילוק גדול * בין איסור תחומין ואיסור מלאכת שבת, ועד שהם גם הפכים זמ"ז:

האיסור דמלאכת שבת, ענינו הוא, שבעשיית מלאכה מחלל הוא את השבת — עושה חלל ומקום פנוי בשבת ובמי' לא מתחללת קדושתה; היינו שע"י ה' מלאכה בשבת מכניס בה ענין בלתי רצוי — "מכניס קליפה בשבת". איסור דיציאה חוץ לתחום יי — אין זה שהוא מכניס ענין של חול בשבת, אלא אד' רבה, הוא מוציא את השבת למקום

43 ראה רמב"ם ה"ל שבת רפכ"א וב' מ"מ ולח"מ שם, וראה רמב"ן ויקרא כג, כד.

44 משפטים כג, יב, תשא לה, כא.

* 44 ראה שער המצות להאריז"ל בפר' שתנו ד"ב, ש' הכהונות שבת קודם ד"א.

45 ועפ"ז מובן קישור סיום מסכת זו לתחילתה * : "מבוי שהוא כו" מדבר בענין ההוצאה מרשות לרשות, תוכן כל הל"ס מלאכות (כנ"ל בפנים), וגם סיום המסכת הוא בדיון כל המלאכות (לא בענין תחומין).

* כבר העירו באחרונים (להמנהג לקשר ב"הדרן" סיום מס' עם התחלתה) מברכות י, רע"א ובתוס' שם, וראה ספר ויהא ברכה, ולהעיר גם מס"י פ"א מ"ז: נעוץ סוף 191 בתחלתו ותחלתו בסוף.

פענוחים, הערות ומראי-מקומות

כא) הערה 43

ראה רמב"ם הל' שבת רפכ"א:

"נאמר בתורה תשבות אפילו מדברים שאינן מלאכה חייב לשבות מהן. ודברים הרבה הן שאסרו חכמים משום שבות. מהן דברים אסורים מפני שהן דומים למלאכות ומהן דברים אסורים גזרה שמא יבוא מהן איסור סקילה. ואלו הן".

ובמ"מ שם:

"נאמר בתורה תשבות אפי' מדברים וכו': כוונת רבינו היא שהתורה אסרה פרטי המלאכות המבוארות ע"פ הדרך שנתבאר עניניהן ושיעוריהן ועדיין היה אדם יכול להיות עמל בדברים שאינן מלאכות כל היום, לכך אמרה תורה תשבות, וכ"כ הרמב"ן ז"ל בפירוש התורה שלו, ובאו חכמים ואסרו הרבה דברים. או תהיה כוונת רבינו שיש לשבותין של דבריהם סמך מן התורה מתשבות. וזה דרך הברייתות שבמכילתא".

ולח"מ שם:

"נאמר בתורה תשבות אפילו מדברים שאינם מלאכה חייב לשבות מהן וכו'. [כתב ה"ה] כונת רבינו היא שהתורה אסרה פרטי המלאכות וכו' או תהיה כוונת רבינו וכו'. אפשר לומר דפירוש ראשון הוא שמה שנאמר בתורה תשבות הוא שאסרה תורה מיני שבות, ולזה באה התורה ואמרה תשבות, והדבר נמסר לחכמים. והפי' השני הוא שלא באה התורה לאסור מיני שבות אלא למלאכות גמורות, אבל חכמים סמכו בשבות על מקרא זה.

ואם נפרש דברי ה"ה כך קשה דלפירוש הראשון נמצאו כל מיני שבות מן התורה דהא למוד דחול מועד מדאורייתא סבירא להו הכי דהתורה אסרה חול המועד במלאכה ונמסר הדבר לחכמים.

לכך נראה לפרש בדברי ה"ה כך, שהפי' האחד הוא שהתורה אסרה מלאכות גמורות אבל בפחות מהשיעור לא מפני שהתורה לא אסרה קודם אלא המלאכות כפי השיעורים והענינים שנתבארו, אבל המלאכות עצמן בפחות מן שיעור החיוב לא נאסרו מן התורה, לכך אמרה תורה תשבות. וזהו שכתב אפילו מדברים שאינם מלאכה, כלומר אינן מלאכה להתחייב בהן, ומה שכתב ודברים הרבה הן שאסרו חכמים לא נכלל זה בענין תשבות אלא ענין אחר בפני עצמו הוא שחכמים אסרו דברים אחרים שלא נזכרו בתשבות. והפי' השני שכתב ה"ה הוא כמו שכתבתי לעיל, וזה הפירוש בדבריו הוא עיקר שהוא מדוקדק בלשונו שכתב על פי הדרך שנתבארו עניניהם ושיעוריהם".

וראה רמב"ן ויקרא כג, כד:

"יהיה לכם שבתון שיהיה יום שבייתה לנוח בו, ואמרו רבותינו (שבת כ"ד) שבתון עשה הוא והנה העושה מלאכה ביי"ט עובר בלאו ועשה והשבות בו מקיים עשה ועל דעתם המועדות כולם הוקשו זה לזה כי לא נאמר שבתון בחג המצות ולא בעצרת.

ובמכילתא (בא ט) ראיתי בפרשת החדש ושמרתם את היום הזה (שמות יב, יז) למה נאמר, והלא כבר נאמר כל מלאכה לא יעשה בהם (שם פסוק טז), אין לי אלא דברים שהן משום מלאכה דברים שהן משום שבות מנין, תלמוד לומר ושמרתם את היום הזה להביא דברים שהן משום שבות, יכול אף חולו של מועד יהא אסור משום שבות והדין נותן, תלמוד לומר ביום הראשון שבתון (להלן כט לט). והנה ידרשו "שבתון" לשבות בו לגמרי אפילו מדברים שאינן מאבות מלאכות ותולדותיהן אבל לא נתברר לי זה שאם תאמר שהוא אסמכתא מה טעם שיאמרו בלשון הזה כי "שבות" בלשונם נאמר לעולם על של דבריהם, והאיך יתכן לומר דברים שהן אסורין משום שבות של דבריהם מנין שיהו אסורין מן הכתוב ודרך האסמכתות לשנות שהם מן התורה לא שיאמרו דבר זה שהוא מדברי סופרים מנין מן התורה, אבל היה לו לומר דברים שאינן מלאכה מנין תלמוד לומר שבתון.

ונראה שהמדרש הזה לומר שנצטוינו מן התורה להיות לנו מנוחה ביי"ט אפילו מדברים שאינן מלאכה לא שיטרח כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתכות ולמלא החביות יין ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום ואם היתה עיר מוקפת חומה ודלתות נעולות בלילה יהיו עומסים על החמורים ואף יין וענבים ותאנים וכל משא יביאו ביי"ט ויהיה השוק מלא לכל מקח וממכר ותהיה החנות פתוחה והחנוני מקיף והשלחנים

על שלחנם והזהובים לפנייהם ויהיו הפועלים משכימין למלאכתן ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן והותרו הימים הטובים האלו, ואפילו השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה לכך אמרה תורה "שבתון" שיהיה יום שבייתה ומנוחה לא יום טורח וזהו פירוש טוב ויפה.

ואחרי כן ראיתי במכילתא אחריתי דרבי שמעון בן יוחאי (יב טז) ששנו בה לשון אחר אין לי אלא מלאכה שחייבין על מינה חטאת מלאכה שאין חייבין על מינה חטאת מנין כגון לא עולין באילן ולא רוכבים על גבי בהמה ולא שטין על פני המים ולא מספקים ולא מטפחין תלמוד לומר כל מלאכה אין לי אלא ברשות במצוה מנין שאין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין ואין מגביהין תרומה ומעשרות תלמוד לומר שבתון שבות וכענין זה היא שנויה בת"כ (אחרי פרק ז ט) ביום הכפורים ואע"פ שאלו הברייתות חלוקות בלשונן ובמדרשיהן שמא לדבר אחד נתכוונו להביא אסמכתא לשבות דרבנן ומכל מקום בין שיהיה פירוש הברייתא הראשונה כמו שאמרנו או שהן כולן אסמכתות אבל פירוש "שבתון" כך הוא שתהיה לנו מנוחה מן הטורח והעמל כמו שביארנו והוא ענין הגון וטוב מאד".

כב) הערה 44*

ש' הכוונות שבת קודם ד"א:

"ונחזור לענינינו, כי בענין חילול שבת, יש שני אופנים: האחד, הוא יציאת חוץ לתחום. והשני, הוא עשיית איזה מלאכה מן המלאכות. והנה היוצא מחוץ לתחום, הנה הוא מעקר את נשמתו, ומוציאה מן הקדושה אל הקליפה, העומדת בסוף מקום תחום שבת כנ"ל. ולכן אינו חייב מיתה, כי לא פגם רק בנשמתו בלבד, ועונו ישא בגיהנם, ויתלבן, ויחזור לשורשו בקדושה. אבל העושה מלאכה בשבת, גורם להכניס הקליפה בפנים בתוך הקדושה, באותו המקום אשר משם הוא שורש נשמתו, וכיון שפגם בקדושה עצמה לכן חייב מיתה ממש, כי גורם ח"ו לטמא מקדש ה', כי ראתה זרים באו מקדשה ח"ו".

עיי"ש ובשער המצות לכל האריכות.

כג) הערה 45 בשוה"ג

כבר העירו האחרונים מברכות י, רע"א:

"כל פרשה שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי וסיים בה באשרי פתח באשרי דכתיב אשרי האיש וסיים ב'אשרי' דכתיב אשרי כל חוסי בו".

ובתוס' שם:

"כל פרשה שהיתה חביבה על דוד כו': וא"ת מאי כל הפרשיות והא לא אשכחן שום פרשה אחרת שמתחלת באשרי ומסיימת באשרי אלא היא. וי"ל דלאו דוקא פתח באשרי וסיים באשרי. אלא חתימה מעין פתיחה כמו תהלה שפתח בתהלה וסיים בתהלה תהלת ה' ידבר פי וכן הרבה פרשיות שמתחילות בהללויה ומסיימות בהללוי".

כד) הערה 48

מדרש תהילים צב, א:

"מזמור שיר ליום השבת. אמר ר' יצחק (שמות טז כט) ראו כי ה' נתן לכם השבת. מהו ראו, אמר רבי יוסי מרגניתא דיהיבת לכוון. אמר רבי יצחק כל עיסקא דשבתא כפול. עומר כפול (שם כב) שני העומר לאחד. קרבנו כפול (במדבר כח ט) וביום השבת שני כבשים. עונשה כפול (שמות לא יד) מחלליה מות יומת. שכרה כפול (ישעיה נח יג) וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכובד. אזהרותיה כפולות זכור ושמור. מזמורו כפול מזמור שיר ליום השבת".

לכאורה פירוש הדברים הוא דמ"ש במדרש דכל מיל ידשבתא כפול, הוא בנדו"ד ג"כ, דהאיסור תחומים הוא כפול, יציאה, והכנסה דאח"כ.

ורבינו מעיר מהגמ' שבת דאיתא:

"אשכחן הוצאה, הכנסה מנלן, סברא היא, מכדי מרשות לרשות הוא, מי לי אפוקי מה לי עיולי".

קושיית המהרש"א (כתובות ז, א):

"בא"ד והא דקאמר ואי אתה אוסרו בדבר המותר לו היינו משום דמותר להוציאו לצורך עכ"ל: וצריך ליתן טעם אמאי לא התירו נמי תחומין לצורך דהא אפילו מלאכה גמורה התירו מהאי טעמא דמתוך, ויש ליישב וק"ל".

וראה גם חי' רעק"א וכו':

"גם קשה לי, אף אם תחומים דאורייתא, אמאי לא הותר לו לילך לביתו לאכול כמו כל מלאכת אוכל נפש, ואף דההליכה עצמה לא הוי אוכל נפש, מ"מ לא יהי' גרע מהוצאת סכין לאכול בו דמותר".

שו"ת חת"ס או"ח סי' קמט:

"מ"ש מהרש"א פ"ק דכתובות (ז' ע"א תוס' ד"ה מתוך) מ"ט לא הותר תחומין לצורך אוכל נפש, קושיא גדולה היא לכאורה, דהבאת מאכלים ממקום למקום מיחשב אוכל נפש ולא רק מכשירים ומשו"ה הותר הוצאה ואפילו רק לצורך קצת דמתוך שהותר לאוכל נפש הותר שלא לצורך, ואי מיחשב הבאת מאכלים ממקום למקום מכשירים לא אמרינן מתוך כמ"ש תוס' פ"ק דכתובות (שם ד"ה אמר לי') ורא"ש פ"ב דביצה סי' י"ט וכמ"ש יש"ש שם, ודברי פני יהושע פ"ק דכתובות בזה לא נהירין, ובודאי קשה למה לא נתיר הבאה מחוץ לתחום ב"ט כמו שמוציאין מרשות לרשות.

אבל האמת יורה דרכו דאין כאן קושיא כלל, דודאי אילו הי' איסור תחומין בכלל מלאכה הי' בכלל היתר אך אשר יאכל לכל נפש וכו', אמנם תחומין אינו בכלל מלאכה ולא דמי להבערה, ולמ"ד הבערה ללאו יצאה עכ"פ בכלל מלאכה היתה במשכן אלא שיצאה ללאו, ולחד דעה בתוס' (פסחים ה' ע"ב ד"ה לחלק) אינו בכלל איסור מלאכה ב"ט דלא נאסר ב"ט אלא מה שהוא בשבת בכרת אבל עכ"פ הבערה בעצמותה במשכן הי' חשובה ומלאכה רבה היא ע"כ הוא בכלל אך אשר יאכל וגו', משא"כ תחומין שנאסר הוא איסור בפני עצמו לא מטעם מלאכה, שהרי אין שום תנא שיהי' מכניס תחומין בכלל מלאכת המשכן ורק קפידא דקרא ואיסור בפ"ע, שאינו ענין לאיסור מלאכה כאיסור חמץ בפסח וחדש לפני העומר וכדומה, ומה ענין זה להיתר אוכל נפש ואין שום מקום להתירו לצורך אוכל נפש אם הוא מדאורייתא, וכשם שאין להתיר ביצה שנולדה ב"ט אחר שבת לצורך אוכל נפש דהכנה איסור בפ"ע היא ולא בכלל מלאכה ולא הותר באך אשר יאכל לכל נפש".

וראה מרדכי קידושין סי' תקס"ה:

"שאלה: אם מותר למסור בהמה דקה לרועה כב"ש כיון שיוציאנה חוץ לתחום. תשובה: נראה שאדם מצווה על שביתת בהמה מלמען ינוח, היינו שלא יעשה בה מלאכה לא הוא ולא אחר, אבל דבר שאינה מטעם איסור מלאכה אין מחוייב על בהמתו".

העולם נק' לגבי "מלכא" בשם "מילין דהדיוטא" — כן גם האיש הישראלי. מצד עצמו הוא למע' מכל עניני ה' העולם, אלא שהתורה צייתה "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך". וגם בזה הוא דומה לבוראו: כשם שהשי"ת צמצם את עצמו להוות את העולמות, כמו"כ הוא, להבדיל, "אדם" (ע"ש אדמה לעליון), שנברא באופן ש' עליו לצמצם א"ע ולהתעסק בעניני העולם.

וא"כ מובן שהתעסקות בני" בעניני חול ועולם, הוא צמצום והשפלה, אבל מהותו העצמית היא בבחי' שבת — שבייתה ומנוחה מעובדין דחול. ובמילא — שני הדינים שבשבת (איסור עשיית מלאכה ואיסור יציאה חוץ לתחום) — יש בהם הוראה בכללות הנהגתו של כל אדם מישראל (גם בימות החול), כי הרי מהותו היא שבת:

האיסור ד"עשיית מלאכה בשבת", ענינו בהנהגת האדם — הכנסת מילי דעלמא ועובדין דחול לתוך מוחו ושכלו (דמוחין הוא בחי' שבת י); הגם שנצ" —

(53) זח"ג קמט, ב. וראה לקו"ת ר"פ אחרי, ובכ"ב.

(54) מכילתא הובאה בדרשות ר' יהושע אבן שועב פרשת וישב, ובספר מנחה בלולה. ובמכילתא דרשב"י (יתרו כ, ט): כשם שנצטוו ישראל על מצות עשה של שבת כך נצטוו על המלאכה, ועל פי זה מובן בפשטות מאמר רז"ל בראשית רבה פט"ז, ה (ופליג בזה על הספרי עקב עה"פ ולעבדו בכל לבבכם), וראה ג"כ אבות דר"ג פ"א. רמב"ן ויקרא כה, ג. קונטרס ומעין מ"ט, ועפ"ז מיושב לשון רש"אין בחולין (גד, ב. וראה שם רש"י ותוס').

(55) יתרו כ, ט.

(56) ועבודתו לקונו — היא ג"כ ע"י צמצום עצמו כו' (ראה תניא פמ"ט).

(57) ראה לקו"ת סו"פ בשלח.

ומכיון שכן, הרי מובן, שאיסורה של הוצאה חוץ לתחום נמשך כל זמן שהייתו שם (היינו שהאיסור דיציאה חוץ לתחום אינה מצד פעולת היציאה עצמה, כ"א מצד התוצאה שנעשה ע"ז — שנמצא חוץ לתחום — במקום ש' הוא אסור וקשור בידי הקליפות), ומבואר בתוס' טעם וביאור שיטתו של ר"ש — "יכנס" — שבאם מותר ש' יכנס חזרה לתוך התחום — צריך ל"י כנס, בכדי שלא תומשך שהייתו במ' קום הקליפות.

ה. בכל הנ"ל, כבכל דיני ועניני התורה, יש הוראה גם בעבודת האדם בכלל:

עיקר מציאותו של איש הישראלי היא נפשו האלקית, שהיא חלק אלקה ממעל ממש. ולכן, כמו שהקב"ה בכבודו ובעצמו מרומם הוא באין ערוך מכל שורש ומקור דהתהוות העולמות, עד כי עשרה המאמרות שבהם נברא

(50) ובזה תומתק לשון המשנה: "מי שהחשיך חוץ לתחום", ולכאורה מאחר דב' מקום זה קנה שבייתו הרי לגבי זה שהת' ש"ך אינו חוץ לתחום כ"א אדרבא זהו תחומו — והול"ל "חוץ לתחום העיר"? וע"פ המבואר בפנים מובן הלי "חוץ לתחום" (סתם) — "חוץ לתחום" הקדושה.

(51) ואף שבבינונים (וכ"ש אלו שלמטה ממדריגת הבינונים) הנפשה"ב "היא היא ה' אדם עצמו" (תניא פכ"ט), הרי זהו רק בחיצוניות אבל בפנימיות ובאמתית הרי כל איש ישראל אפי' קל שבקלים מוכן למסור נפשו על קידוש השם (שם פ"ח) כי נפשו האלקית היא אמיתית מציאותו (וראה אגה"ת פ"ו, קונטרס ומעין מ"ז), ולכן כאו"א מחוייב בקיום מצות ואהבת לרעה כמוך ובכל זמן ובכל מקום — אף שאהבה ואחוה אמיתית אפי' רק כשעושה נפשו עיקר (תניא פ"ב).

(52) תניא רפ"ב.

פענוחים, הערות ומראי-מקומות

כו) הערה 54

ועל פי זה מובן בפשטות מאמר רז"ל ב"ר פט"ז ה:

"וינחנו, נתן לו מצות שבת, כמה דאת אמר (שמות כ, יא) וינח ביום השביעי. לעבדה, (שמות כ, ט) ששת ימים תעבוד, ולשמרה, (דברים ה, יב) שמור את יום השבת לקדשו".

ופליג בזה על הספרי עקב עה"פ ולעבדו בכל לבבכם:

"ולעבדו - זה תלמוד. אתה אומר זה תלמוד, או אינו אלא עבודה ממש? - כשהוא אומר) בראשית ב טו" (ויקח ה' אלהים את האדם וינחהו בגן עדן, לעבדה ולשמרה", וכי מה עבודה לשעבר, ומה שמירה לשעבר? - הא למדת: "לעבדה" - זה תלמוד, "ולשמרה" - אלו מצוות. וכשם שעבודת מזבח קרויה עבודה - כך תלמוד קרויה עבודה".

ועפ"ז מיושב לשון רשאין בחולין וכו':

וז"ל הגמרא חולין נד, ב:

"אמר רבי חנא פתוראה עילא מינאי הוה קאי בר נפחא, ובעא מיני דינרא קורדינאה לשערי ביה טריפתא, ובעי למיקם מקמיה ולא שבקני, אמר לי, שב בני שב, אין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתם".

ופרש"י:

"ר' חנא פתוראה - שולחני היה והיו לפניו מטבעות הרבה".

"אין בעלי אומניות - העוסקים במלאכת אחרים, והוא שולחני היה משתכר בשל אחרים למחצה, וצריך להזהר ולתת עיניו שם ולהשתדל עם כל העוברים לשאול מה הם צריכים. והכי תניא בתוספתא, המושיב את חברו בחנות למחצית שכר אם היה אומן לא יעסוק באומנותו, לפי שאין עיניו על החנות בשעה שעוסק באומנותו".

ותוס':

אין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפניהם - פ"ה בעלי אומניות שעוסקים במלאכת אחרים וליישב לשון רשאים פירש כן ונראה דאפילו עסוק במלאכתו לא מחייב כדאמרין בפ"ק דקידושין (דף לג. ושם) מה [קומה] שאין בה חסרון כיס אף [הידור] שאין בה חסרון כיס והר"ר יעקב בר שבעון היה מיישב לשון רשאים אפילו עסוק במלאכתו דאין רשאין כמו אין חייבין כי ההוא דתנן פרק המקדיש שדהו) ערכין דף כח (:שור זה עולה אומדים כמה אדם רוצה ליתן בשור זה להעלותו עולה אע"פ שאינו רשאי ופירושו אע"פ שאינו חייב כדמתרגמינן לא תהיה לו כנושה לא תהא ליה כרשיא וכן יש לפרש ההיא דפ"ק דקדושין (דף לג:) אין אדם רשאי לעמוד בפני רבו אלא שחרית וערבית שלא יהא כבודו מרובה משל שמים ולא שיהא אסור אלא אינו חייב לעמוד קאמר ומיהו ברוב ספרים גרס בההוא דערכין אע"פ שאינו חייב אבל בספר שהועתק מאותו ספר שכתב רבינו גרשום כתוב אע"פ שאינו רשאי וגם רש"י הביא ראייה בתשובה מספר רבינו גרשום".

וראה בר"ן (שם ד"ה ואחרים), והריטב"א (קידושין לג, ד"ה אין) שפי' באו"א.

כז) הערה 56

ראה תניא פמ"ט:

"והנה כמים הפנים לפנים. כמו שהקדוש ברוך הוא כביכול הניח וסילק לצד אחד, דרך משל, את אורו הגדול הבלתי תכלית, וגנזו והסתירו בשלושה מיני צמצומים שונים, והכל בשביל אהבת האדם התחתון, להעלותו לה', כי אהבה דוחקת הפשר. על אחת כמה וכמה בכפלי כפליים לאין קץ, כי ראוי לאדם גם כן להניח ולעזוב כל אשר לו, מנפש ועד בשר, ולהפקיר הכל, בשביל לדבקה בו יתברך בדביקה חשיקה וחפיצה, ולא יהיה שום מונע מבית ומבחוץ, לא גוף ולא נפש ולא ממון ולא אשה ובנים".

כה בכל רמ"ח אברים⁶². ועד"ו בזמן התפלה, עשיית מצוה וכו'.

ט. והנה משנה האחרונה שבמס' עירובין היא בדין שרץ שנמצא במק"דש. פי' שגם לאחר קיומן של כל ה"ה הוראות שבמס' שבת ועירובין — ב"שביבת מחו ממלאכה ובוהירות שב"שבת" גם "רגליו" ימצאו בתוך התחום — בכ"ז עדיין אפשר ונמצא שרץ במקדש שלו. כי טומאת שרץ אינה טומאה היוצאת מגופו, אלא שבאה מב"חוץ; ובהיות שהעולם לא נזדכך עדיין, הרי מצד חומרות העולם ישנה אפ"שירות של מציאות שרץ במקדשו, אף שמצדו אינו שייך לזה.

ואף שהטומאה אינה מצדו ולכאורה אינו אשם בזה, בכל זה, לית מאן דפליג, שעליו החובה להוציאה מן המקדש. אלא דפליגי באיזה אופן: אם "להוציאה בהמיונו", דהיינו להור"ציא את הטומאה ע"י אופן עבודה של התעסקות והתלבשות⁶³ (דלבושיו עכ"פ) תומ"י — ואף ש"המתאבק עם מנוול מתנוול ג"כ" — כדאי הוא, בכדי שלא להשהות את הטומ"אה; או שהעבודה צ"ל — הזהי"

טוה "ועשית כל מלאכתך", הרי אין לו להעסיק בעשי' זו כ"א רק את הכחות החיצונים שלו, אבל לא את כחות ה"פנימים והנעלים, כי כולם (כחות ה"נעלים) צריכים להיות מוקדשים לתו"רה ועבודה. וכמאמר הכתוב⁶⁴ "יגיע כפיך כי תאכל גו'", יגיע כפיך דוקא, אבל לא יגיעת המוח והלב⁶⁵.

וכאשר האדם מכניס עובדין דחול לתוך מוחו ושכלו (כחי' שבת שבו) הרי שנעשה בהם חלל ומקום פנוי (וכנ"ל בפירוש חילול שבת — עשיית חלל בשבת), מהרגש אלקי. דאלו הי' יודע ומרגיש את האמת אשר רק ברכת הוי' היא תעשיר, ועשיית העסק אינה אלא כלי לברכת הוי' (כמ"ש⁶⁶ "וב"רכך הוי' אלקיך בכל אשר תעשה"). לא הי' מכניס את ראשו בהעסק, בהמ"צאות ותחבולות שונות אשר ללא תו"עלת הן (מאחר שברכת הוי' היא תע"שיר). ואדרבה, עסקיו אלו המרובים, המטרידים אותו מעניני תורה ועבודה, הם המונעים ומעכבים מלהיות כלי ראוי לברכת הוי'.

והנה גם מי שאינו מכניס את עסקיו לתוך ה"שבת" שלו, עליו לדעת ש"ישנה עוד אזהרה: "איסור יציאה חוץ לתחום" — אשר "בשבת" (בזמן השייך לתומ"צ) הרי גם בכוחות החיצונים שלו אסור לצאת חוץ לתחום — אסור לצאת ברגליו (כוחותיו החיצונים) חוץ לענין התומ"צ — כי התורה צ"ל ערו"

58) תהלים קכח, ב.

59) לקו"ת שלח מב, ד. חקת טו, ג. ובכ"מ.

60) דברים טו, ח.

61) ראה בכ"ז הקדמה לדרך חיים. ספה"צ להצ"צ מצות תגלחת מצורע בסופה (קו, ב). קונטרס ומעין מ"ו, מכ"ה, ובכ"מ.

62) עירובין נה, א. תניא פל"ו.

63) ראה ד"ה תקעו תרס"ו (המשך תרס"ו ע' שמח ואילך) ובכ"מ, שדוקא ע"י הבירור באופן של התלבשות נעשה דירה בתחתונים — אבל אין תוכן ענין "ההת"לבשות" שוה בכ"מ. ואכ"מ. וראה תניא רפ"ז ש"תכלית השלימות של ימוהמ"ש ותחיה"מ (היינו ענין דירה בתחתונים ה"מבואר בפרק שלפניו) תלוי במעשינו כו"ו ושוה נעשה בעיקר ע"י קיום המצות (שהוא באופן של התלבשות (משא"כ תורה, ראה לקו"ת ראה כ, א. ד"ה ויאמר משה תשי"ד פ"כ)).

64) תניא פכ"ח (לה, ב).

73 לקוטי בשלח ג שיחות

רות שלא ליגע בשרץ אפילו בלבושיו ולחפש „צבת של עץ“ ולהוציאו בה, ובל' התניא „יעשה עצמו כלא יודע כו“ ו„צריך קב"ע ושעת הכושר כו“⁶⁵ שלא להרבות בטומאה, שלא יתנוול עי"ו, אף שע"ז ישהה את התיקון.

ובכל אופן ובפרט עכשיו⁶⁶, שנמצא אים אנו סמוך לביאת המשיח, וכבר כלו כל הקצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה, שהתשובה ה"ה בשעתא חדא

(משיחת כ' מניא תשכ"ב)

65 תניא שם, ספכ"ו. ועוד. עיי"ש.
66 ראה מכתב כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ג"ע (קונטרס ומעין ע' 22) שאין עתה סדר והדרגה באופני הבירורים והתיקונים ו„מה שאנו מוצאים שצריך תיקון צריכים אנתנו להשתדל בכחות עצומות“.

67 תניא ספ"ו.
68 עיין אנה"ת פ"טיו"ד.
69 ראה לקו"ש ח"י שיחה א' לפ' וישלח, שגם בעת עסקו בה„חוצה“ יוקבע בלבבו שכ"ז הוא מלוי כוונתו של המשלח, ובמילא הוא וכל עניניו — גם לבושי — בהתקשרות להמשלח.

פענוחים, הערות ומראי-מקומות

ל"ח) הערה 65

תניא שם, ספכ"ו:

"והנה בין שנפלה לו העצבות בשעת עבודה בת"ת או בתפלה ובין שנפלה לו שלא בשעת עבודה זאת ישים אל לבו כי אין הזמן גרמא כעת לעצבות אמיתית אפי' לדאגת עונות חמורים ח"ו. רק לזאת צריך קביעות עתים ושעת הכושר בישוב הדעת להתבונן בגדול' ה' אשר חטא לו כדי שע"י זה יהיה לבו נשבר באמת במרירות אמיתית וכמבואר עת זו במ"א ושם נתבאר ג"כ כי מיד אחר שנשבר לבו בעתים קבועים ההם אזי יסיר העצב מלבו לגמרי ויאמין אמונה שלימה כי ה' העביר חטאתו ורב לסלוח וזו היא השמחה האמיתית בה' הבאה אחר העצב כנ"ל".